

KARAÇAY-MALKAR TÜRKLERİNİN RUS HAKİMİYETİNE GİRİŞİ

Adilhan ADILOĞLU *

ÖZET

Karaçay-Malkar Türklerinin Rus hakimiyeti girme süreci genel olarak diğer Kuzey Kafkasya kabileleriyle birlikte ele alınması gereken bir konu ise de Rusların Kuzey Kafkasya'yı istilası ve hakimiyet altına almasıyla ilgili evvelce pek çok değerli eser verilmiş olduğundan bu makalede daha ziyade Rusların Kuzey Kafkasya'yı hakimiyet altına alma süreci içerisinde Karaçay-Malkar Türklerinin durumu tespit ve tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Karaçay-Malkar Türkleri, Kuzey Kafkasya, Rus Hakimiyeti.

THE ENTERING TO RUSSIAN'S DOMINATION OF KARAÇAY-MALKAR TURKS

ABSTRACT

The prelude of Karachay-Malkar Turks under the Russian sovereignty. The process of the of Karachay-Malkar Turks' domination by Russia is determined and analyzed in this essay because of the fact that there are a lot of important prior works about invasion of North Caucasus by Russia although this process should be discussed generally with other North Caucasian tribes.

Key Words: Karachay-Malkar Turks, North Caucasus, Russian sovereignty.

1. Giriş

Günümüzde yoğun olarak Rusya Federasyonu'na bağlı Karaçay-Çerkes ve Kabardey-Balkar şeklinde iki ayrı özerk cumhuriyet içerisinde yaşayan Karaçay-Malkar Türklerinin nüfusu yaklaşık 300 bin kişidir. Kuzey Kafkasya'nın merkezî kısımlarında yaşayan bu küçük Türk boyu, Kumuk ve Nogay Türkleriyle birlikte bölgenin Türk unsurunu teşkil etmektedir.

Karaçay-Malkar Türklerinin kökeni hakkında pek çok görüş mevcuttur. Ancak konumuzla doğrudan ilgisi olmadığı için bu mevzudan kısaca bahsedeceğiz. Bilim adamları genel olarak Karaçay-Malkar Türklerinin Kuzey Kafkasya'da çok eski tarihlerden itibaren hakimiyet kuran Kimmer, İskit, Hun, Bulgar, Hazar, Alan ve Kıpçak gibi eski Türk kavimlerinin bakiyelerinin etnik bütünleşmesinden süzülerek ortaya çıkmış bir Türk kavmi olduğunu kabul etmektedirler. Bilhassa XI-XIII. yüzyıllar arasında Kuzey Kafkasya'ya gelen kalabalık Kıpçak kabileleri eskiden beri burada yaşayan diğer eski Türk kabileleriyle karışarak Karaçay-Malkar Türklerinin etnik yapısının en önemli ve baskın unsurunu oluşturmuştur (Lavrov, 1978:21).

Cengiz Han ve Emir Timur ordularının Kuzey Kafkasya'yı istila ettiği dönemlerde bir kısmı dağlarda, bir kısmı da bölgedeki Kafkas kavimleri arasına sığınarak yaşayan Karaçay-Malkar Türkleri XVI. yüzyıl ortalarında Kıpçak kökenli Karça ve Basiyat adlı beylerin idaresinde yeniden teşkilatlanmışlardır. Karça bu dönemde Kuzey Kafkasya'da yaşayan Türk unsurları için bir çekim merkezi olmuştur. Karça'nın bilhassa Pşepşok oğlu Kaziy olmak üzere muhtelif Kabardey Çerkes beyleri karşısındaki başarılı mücadelesi ve dolayısıyla bütün

* Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Kuzey Kafkasya'da nam salması üzerine dağınık ve küçük bakiyeler halinde yaşayan Türk unsurları Karça'nın etrafında toplanarak yeniden birleşmişlerdir. Karça üstün siyasî ve teşkilatçı yeteneği sayesinde bu Türk unsurları birleştirerek bugünkü Karaçay Türklerinin etnik şekillenme sürecine son noktayı koymuştur (Adiloğlu, 2005:49).

Karaçay Türklerinin idaresi uzun süre Karça tarafından yürütülmüştür. Kendisinden sonra Karaçaylıların idaresi damadı Bekmirza (veya Mirza Bek) Kırımşavhal'ın eline geçmiştir. Bekmirza Kırımşavhal'ın soyu aslen Tarku Kumuk Hanlarına dayanmaktadır. Yani kendisi Kumuk şehzadelerinden (Kırımşavhal/Kırımşamhal) biridir. Bir dönem Kabardey Pşepşok oğlu Kaziy'in yakın dostu ve ittifakı iken Karça'nın tarafına geçmiş ve bilâhare Karça'nın tek kızıyla evlenmek suretiyle damadı ve aynı zamanda halefi olmuştur. Karaçaylıların idaresi Bekmirza Bey'den sonra sırasıyla oğulları Kamgut, Elbuzduk, Kanşav ve Gilastan'a geçmiştir. Bilâhare bunların soyundan gelenler vasıtasıyla Karaçaylıların içinde "Kırımşavhal" adında bir hanedan sülalesi oluşmuştur. Bunun dışında Hurzuk bölgesindeki Duda sülalesi ile Duvut ve Cazlık bölgesindeki Karabaş sülalesi de Karaçaylıların idaresinde kısmen etkili olmuşlardır. Ancak bunların iktidarı hiçbir zaman Karaçaylıların tamamını kapsayacak derecede güçlü olmamıştır. Velhasıl Karaçaylıların idaresi genel olarak Kırımşavhal sülalesine mensup beylerin elinde devam etmiştir.

Malkarlıların idaresi ise Karaçaylılardan biraz daha farklıdır. Bunların idaresi beş farklı bölgede ve her biri farklı beyler tarafından yürütülmüştür. Bu bölgelerin içerisinde en geniş ve güçlü olanı Malkar veya Ullu-Malkar (Çerek) bölgesi evvelce Malkar ve Misak adlı beylerin elinde iken, Altın Orda Hanlığı'nın son büyük hükümdarlarından Canıbek Han'ın oğulları veyahut onun soyundan geldiği iddia edilen Basiyat ve Badinat adlı şehzadelere geçmiştir. Badinat daha sonra Digorya (Kuzey Osetya) bölgesine geçerek burayı hakimiyet altında almış ve Malkar topraklarını kardeşi Basiyat'a bırakmıştır. Basiyat burada güçlü bir siyasî teşkilat tesis ederek çevredeki Türk unsurları kendi etrafında birleştirmiştir. Bu sebeple uzun yıllar boyunca bu bölgenin adı Gürcüler tarafından "Basiyani" şeklinde adlandırılmıştır. Malkarlıların idaresi Basiyat'tan sonra oğulları Abay, Canhot, Aydabol ve Şahan'la devam etmiş, bilâhare bunların soyundan türeyen ve kendi isimleriyle anılan sülaleler Çerek bölgesinin idaresini daima ellerinde tutmuşlardır (Miller-Kovalevskiy, 1884:553-555).

Bunun dışında Çegem bölgesinde Malkaruk, Barasbiy, Küçük ve Kelemet; Holam bölgesinde Şakman; Bızıngı bölgesinde Süyünç ve Baksan bölgesinde Orusbiy sülaleleri hakimiyet kurmuştur. Bızıngı bölgesinin hakimi Süyünç sülalesi ile onun bir alt kolu olan ve Baksan bölgesinde hakimiyet kuran Orusbiy sülalesinin soyu da Altın Orda şehzadelerine ve dolayısıyla Cengiz Han'a dayanmaktadır (Abayev, 1992:9; Osmanlı-Şakmanlı, 2006:3).

Bu şekilde farklı bölgelere ayrılarak, farklı beylerin hakimiyetinde bulunan Malkarlıların merkezî idaresi ise bu farklı bölgelerin temsilcileri tarafından oluşturulan "Ullu-Töre" ve "Biy Kengeş" adlı heyetler tarafından sağlanmıştır. Merkezî idarenin başında ise yine bu heyetler tarafından seçilen bir "Oliy" (vali) vardır. Bu valinin görevi daha ziyade bölgeler arasındaki koordinasyonu sağlamak ve dış ilişkilerde merkezî idareyi temsil etmektir. Bu valilik görevi genellikle Basiyat'ın soyundan gelen sülalelere mensup beylere tevdi edilmiştir (Sabançılı-Malkondulı, 1993:176-192).

Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya'yı fethinden önceki dönemi kısaca özetlersek, diğer Kuzey Kafkasya kabileleri gibi Karaçay-Malkar Türkleri de küçük bir beylik halinde mütevazı bir hayat sürdürmüşlerdir. Altın Orda Hanlığı'nın kuruluşundan önce belli bir süre Gürcülerin baskısına maruz kalmışlardır. XII. yüzyıl sonlarında Kraliçe Tamara zamanında Hıristiyanlık

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

inancını kabul etmişlerse de bu dinin pek tesiri olmamış, eski Türk inançlarıyla karışık bir şekilde acayip bir surete bürünmekten öteye geçmemiştir. Altın Orda Hanlığı ve müteakiben Kırım Hanlığı zamanında ise bütün Kuzey Kafkasyalı kabileler gibi Karaçay-Malkar Türkleri de bu hanlıkların metbuiyyetine girmiştir.

2. Kuzey Kafkasya'da Osmanlı Hakimiyeti

Osmanlı Devleti ile Kuzey Kafkasya arasında ilk münasebetler, Fatih Sultan Mehmet'in tahta geçtiği 1451 yılında Sohum şehrinin fethiyle başlamıştır. 1475 yılında Kefe ve Azak'ın Cenevizlilerden fethi ve Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti'ne tâbi kılınmasıyla önceden Altın Orda Devleti ve bilâhare Kırım Hanlığı'na tâbi sayılan ve aralarında Karaçay-Malkar Türklerinin de bulunduğu bütün Kuzey Kafkasya kabileleri Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine geçmiştir (Kırzioğlu, 1993:1, 11).

Osmanlı Devleti zaman zaman birtakım idarî düzenlemeler yaparak bölgedeki kabile beyleri vasıtasıyla Kuzey Kafkasya'nın idaresini doğrudan kendisi yürütmeye teşebbüs etmiş ise de Kırım Hanları Osmanlı Devleti'ni Kuzey Kafkasya kabileleriyle her türlü münasebetten uzak tutmak suretiyle bölgenin idaresini kendi ellerinde tutmuşlardır. Böylece Osmanlı Devleti bölgenin idaresini, Karadeniz'e kıyısı olan birkaç yer hariç, tamamen Kırım Hanlığı'nın eline bırakmıştır. Bundan sonra hukuken Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı'na bağlı olmak ve her yıl istenilen haracı düzenli olarak vermek kaydıyla Kuzey Kafkasya'da her bir kabile kendi başındaki beyine bağlı şekilde eski hayat düzenini sürdürmeye devam etmiştir.

Kuzey Kafkasya kabileleri, Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti'ne bağlanmasından önce de mütemadiyen Altın Orda Devleti ve Kırım Hanlığı'na tâbi olup daima onların baskısı altında yaşamışlardır. Bilhassa Kırım Hanı I. Sahib Giray'ın baskı ve zulüm siyaseti Kuzey Kafkasyalı kabileleri canından bezdirmiştir (Gökbilgin, 1973:37-150).

Osmanlı Devleti'nin doğrudan muhatap kabul etmeyip idareyi Kırım Hanlığı'na terk etmesi sebebiyle Kuzey Kafkasyalı kabileler de yönlerini bu sefer 1552 yılında Kazan Hanlığı'nı fetheden Ruslara doğru çevirmişlerdir. Rusların 1556 yılında Astarhan Hanlığı'nı da kesin bir şekilde hakimiyet altına almaları üzerine Kuzey Kafkasyalılar artık Rusya'nın güçlü bir devlet olduğuna kanaat getirmişlerdir. Müteakiben 1557 yılında Kuzey Kafkasya'nın merkezi kısımlarının en kalabalık ve güçlü kabilesi olan Kabardey Çerkeslerinin bir kısmı resmen Rusların himayesine girmek için kalabalık bir heyetle Rus Çarı'na giderek Kırım Hanlığı'nın baskısına karşı kendilerine yardım edilmesini ve hatta bölgeye askerî birlikler gönderilmesini istemişlerdir. Rus Çarı, Çerkes heyetinin taleplerine olumlu yaklaşmış, onlara yardım edeceği sözünü vermiş ve bir de karşılıklı dostluk ve yardımlaşma antlaşması imzalamıştır (Kudaşev, 1991:40).

Böylelikle Kuzey Kafkasya ile Ruslar arasında, başlangıçta müspet fakat gelecekte ise korkunç felâketlere sebep olacak münasebetlerin temelleri atılmıştır. Bundan sonra Kuzey Kafkasyalı kabileler Osmanlı ve Rus taraftarı olarak ikiye ayrılmışlardır. Osmanlı Devleti taraftarı olanlar Kırım Hanı ve Kumuk Şamhalı'ndan da destek alarak diğer tarafa karşı silahlı saldırılara başlayınca Rus taraftarı olanlar Çar'dan askerî yardım istemişlerdir. Ruslar da Kuzey Kafkasya'nın stratejik önemini gayet iyi bildiklerinden Astarhan'daki askerî birliklerden bir kısmını Kuzey Kafkasya'ya göndermişlerdir. Astarhan'a ve Hazar denizi sahilindeki Derbent'e giden yollar Kabardey ülkesinden ve Terek sahasından geçmektedir. Burada yapılacak bir kale ile hem bu yol kesilecek, hem de Derbent'e kadar olan saha Rus kontrolü altında girmiş olacaktır. Neticede Ruslar gelerek Terek ırmağı kollarından Süyünç ırmağı kıyısında 1567

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

yılında tam teşekküllü olarak bir kalenin inşaatını bitirip kalenin içerisine daimi şekilde asker ve mühimmat yerleştirmişlerdir.

Kuzey Kafkasya'da Osmanlı Devleti ve Rusya taraftarlığı, 1569 yılı Astarhan seferi sırasında bâriz bir hâl almıştır. Sefer öncesinde İstanbul'dan gönderilen fermanlara rağmen birkaçı dışında Kuzey Kafkasya kabilelerinin pek çoğu Osmanlı ordusuna hiçbir şekilde destek vermemişlerdir. Hatta başarısızlıkla sonuçlanan Astarhan seferinden geri dönülürken Rus taraftarı olan Kuzey Kafkasya kabileleri saldırılarda bulunarak Osmanlı ordusuna pek çok zayıt vermişlerdir. Öte yandan, Osmanlı Devleti'nin 1578-1584 Dağıstan ve Şirvan seferleri sırasında ise içerisinde Karaçay-Malkar Türklerinin de yer aldığı Osmanlı taraftarı olan Kuzey Kafkasya kabileleri Osmanlı ordusunun sefere gidiş ve dönüş sırasında büyük yararlılıklar göstermişlerdir (Kurat, 1966:142; Kırzioğlu, 1993:312-315).

Bundan sonra Kuzey Kafkasya'da yavaş yavaş Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir mücadele dönemi başlamıştır. Rusya sürekli ve gizli şekilde Kuzey Kafkasya'ya heyetler göndererek kabileleri kendisine bağlamakla uğraşırken, Osmanlı Devleti ise durumun önemini hâlâ kavrayamadığından, Kuzey Kafkasya'nın kendi hakimiyet sahasında olduğunu bildiren "nâme"lerle Rusya'yı ikâz etmekle yetinmiştir. Buna karşılık Ruslar da her türlü hile ve kurnazlığa başvurarak diplomatik oyunlarla Osmanlıları oyalamışlar, harekete geçmek için uygun zamanı beklemişlerdir (İnalçık, 1948:394).

3. Ruslar ile Karaçay-Malkarlılar Arasındaki Münasebetler

Ruslar Kuzey Kafkasya'da bilhassa Kabardey Çerkes beylerinden bazılarını Hıristiyanlaştırmak suretiyle bölgede nüfuz sağladıktan sonra nihai hedef Gürcistan'la bağlantı kurmak olduğundan bölgeye birbiri ardına heyetler göndermeye başlamıştır. Rus heyetleri Gürcistan'a giderken önce Astarhan üzerinden Kabardey bölgesine geliyor, buradan da Karaçay ve bilhassa Malkar topraklarına geçiyorlardı. Çünkü Kuzey Kafkasya'dan Gürcistan'a giden yolların ekseriyeti bu Karaçay ve Malkar ülkesinden geçmektedir. Bu sebeple Rus elçileri yol güzergâhı üzerinde bulunan Karaçay-Malkar topraklarında birkaç hafta konaklamak suretiyle bölgenin coğrafi özellikleri ve yer altı zenginlikleri hakkında bazı tetkikler yapmışlardır. Ayrıca gelecekte bu bölgeyi hakimiyet altına alma hedefi dahilinde Karaçay-Malkar beyleri üzerinde nüfuz sağlamaya çalışmışlardır.

Tarihî kayıtlara göre Ruslar ilk olarak 1629 yılında Malkarlılarla münasebet kurmuşlardır. Rusların Terek bölgesindeki askerî birliklerinin komutanı General İ.A. Daşkov'un Rus Çarı'na gönderdiği bir raporda, Malkarlıların yaşadığı topraklardan ve bu arazide yer alan dağlarda gümüş madeni arama çalışmalarından bahsedilmektedir (Miziyev, 1991:16). Yine 1636 yılında İmereti hükümdarı II. Levan'ın Rus Çarı'na gönderdiği bir raporda Gürcistan'ın kuzeyinde yer alan Malkar topraklarından detaylı bir şekilde bahsedilmektedir (Miziyev, 1994:13).

1639 yılında Rus Çarı tarafından Gürcistan'a gönderilen Pavel Zaharev, Fedot Elçin ve Fedor Bajenov adlı elçiler yol güzergâhı üzerinde bulunan Baksan bölgesindeki El-Curt köyünde on beş gün kalmışlardır. Karaçay beyleri Elbuzduk ve Gilastan Kırımşavhal kardeşler tarafından ağırılanan Rus elçileri yine onların yardımıyla Tonguz-Orun geçidinden Gürcistan'a geçmişlerdir (Şamanlanı, 1987:16-19).

1650 yılında Rus elçileri Nikifor M. Toloçanov ve Aleksey İ. Yevlev, Gürcistan'ın İmereti hükümdarı III. Aleksandr ve İranlıların baskısı sonucu tahtını bırakarak III. Aleksandr'a sığınan Kaheti kralı I. Teymuraz ile görüşmek

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

için geldikleri Kuzey Kafkasya'da iki hafta Malkar bölgesinde kalmışlardır ve Malkarlı beylerin yardımıyla Göze-İpçik geçidinden İmereti'ye geçmişlerdir.

31 Mayıs 1654 tarihinde Nikifor Toloçanov ve Aleksey Yevlev adlı Rus elçileri yine İmereti bölgesinde gitmek üzere bir süre Malkar topraklarında konaklamışlardır. Rus elçileri kendilerini ağırlayan Malkar beylerine Hıristiyanlığa geçmelerini ve Rus Çarı'nın tâbiyetine geçmelerini teklif ederlerse de Malkar beyleri bu teklifi kabul etmezler. Malkarlı beyler Rus elçilerine refakat ederek onları İmereti bölgesine götürürler (Osmanlı, 2007:3).

1655 yılında V. Jidovinov ve F. Poroşin adlı Rus elçilerini İmereti'ye götüren Malkar beyi Canbolat Aydabol, nihayet Rus elçilerinin telkinleri ve İmereti hükümdarı III. Aleksandr'ın ısrarıyla Kutais şehrinde yapılan bir törenle Hıristiyanlığı kabul eder (Barazbiyanı, 2007:2).

İmereti hükümdarı III. Aleksandr'a sığınan Kaheti kralı I. Teymuraz, İranlıların baskısına karşı Rus Çarı'ndan yardım istemek üzere Moskova'ya gitmek için yola çıkar. Bir süre Malkar ülkesinde konaklar. Hıristiyanlığa geçen Canbolat Aydabol'un misafiri olur. Bilâhare Canbolat Bey'in kardeşi Artutay Aydabol'un refakatinde önce Astarhan'a ve sonra da Moskova'ya gider. Artutay Bey bir yıl boyunca Moskova'da kalır.

Bu süre içerisinde Hıristiyanlığı kabul eder. Rus Çarı'nın tahsis ettiği hocalardan "tahsil ve terbiye" alır. Hıristiyan olup tam bir Rus muhibbi olarak yetiştirildikten sonra ülkesine dönen Artutay Bey hemen "İssa-Kala" adında bir külliye inşa etmeye girişirse de kısa bir süre sonra rakipleri tarafından zehirlenerek öldürüldüğünden bu külliyenin inşaatı tamamlanamamıştır (Töppelanı, 1993:24-25; Bittirlanı Tamara, 1993:27).

Osmanlı Devleti ile İranlıların baskısına dayanamayıp 1693 yılında tahtını bırakıp kaçan İmereti hükümdarı Arçil Kuzey Kafkasya üzerinden Astarhan'a ve oradan da Moskova'ya geçmeyi planlıyordu. Ancak burada kendisini yakalamak için Osmanlı Devleti taraftarı olan Küçük Kabardey beyi Kulçuk Kelemet ile Tarku Şamhalı Buday Han pusu kurmuşlardı. İmereti hükümdarı Arçil ve adamları Kuzey Kafkasya topraklarına girdiklerinde Kulçuk Kelemet ile Buday Han'ın saldırısına maruz kalırlar. Arçil'in birçok adamı öldürülür ve kendisi de Kulçuk Kelemet tarafından esir alınır.

Kulçuk Kelemet, İmereti hükümdarı Arçil'i ancak üç gün boyunca esir tutabilir. İmereti hükümdarı Arçil, Kulçuk Kelemet'in karısının da yardımıyla gizlice kaçarak Malkar beyi Küçük Abay'a sığınır. Küçük Abay bütün baskılara rağmen kendisine sığınan İmereti hükümdarını kimseye teslim etmez.

28 Kasım 1693 tarihinde Astarhan'daki Ruslar, İmereti hükümdarı Arçil'in önce Kulçuk Kelemet tarafından esir alındığını ve sonra da kaçarak Malkar beyi Küçük Abay'a sığındığını haber alırlar. Bunun üzerine 15 Nisan 1694 tarihinde Terek bölgesindeki Rus birliklerinin komutanına bir mektup gönderilerek İmereti hükümdarı Arçil'in Malkar ülkesinde olduğu ve buradan alınarak Astarhan'a getirilmesi talimatı verilir. Ancak mevsim kış olduğundan dolayı dağlardaki geçitler kapalıdır. Bu sebeple İmereti hükümdarı Arçil altı ay boyunca Küçük Abay'ın misafiri olur.

Yollar açıldıktan sonra Malkar beyi Küçük Abay ve yanında bin kadar askeriyile İmereti hükümdarı Arçil'i Gürcistan'a götürmek üzere yola çıkar. Bunu haber alan Kulçuk Kelemet de bin beş yüz askeriyile tekrar saldırıya geçer. Fakat Küçük Abay ve askerleri tarafından geri püskürtülür. Neticede İmereti hükümdarı Arçil, Gürcistan'a götürülerek kardeşi Georgi'ye teslim edilir ve daha sonra Arçil ve ailesi Moskova'ya giderek Rus Çarı'na sığınır (Miziyev, 1994:84; Barazbiyanı, 2007:2).

Görüldüğü gibi Ruslar birtakım hediyeler ve gurur okşayıcı yaklaşımlarla Karaçaylıların ve bilhassa Malkarlıların sempatisini kazanmayı başarmışlardır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Karaçay ve Malkar beyleri Kırım Hanlığı'na ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne bağlı oldukları halde Rus Çarı'nın elçilerine gereken her türlü kolaylığı göstermekle kalmayıp bunların görevlerini icra etmelerine yardımcı olmuşlardır.

4. Kuzey Kafkasya'da Osmanlı-Rus Mücadelesi

Rusların uzun dönemde Kuzey Kafkasya'yı ele geçirme siyaseti dahilinde bekledikleri uygun zaman 1735-1739 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında gelmiştir. Belgrat Antlaşması'nda Rusların ısrarıyla Koban ırmağının doğusunda kalan Kabardey toprakları tarafsız bölge olarak kabul edilmiştir. Böylece Ruslar nihayetinde hukukî olarak Kırım Hanlığı ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Kabardey bölgesini ayırmak suretiyle planlarının ilk aşamasını başarılı bir şekilde gerçekleştirmişlerdir. Bundan sonra Rus Çarı, Osmanlı Devleti de dahil, üçüncü devletlerle yaptığı bütün yazışmalarında "Kabardeylerin, Çerkeslerin ve Dağıstan'ın Hükümdarı" unvanını da kullanmaya başlamıştır.

Ruslar aynı taktiği 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'nda da uygulamışlardır. Rusların gayretleriyle bu antlaşmada Kırım Hanlığı'nın bağımsız bir devlet olduğu kabul edilmiştir. Ruslar burayı da ileride ilhak etmek için zemin hazırlamaktadırlar. Bu antlaşmanın 22. maddesine göre Belgrat Antlaşması ve ondan sonra yapılan şartnameler iptal edilmiştir (Köse, 2006:116). Yani 1739 yılında sözde tarafsız bölge olarak kabul edilen Kabardey bölgesi teknik olarak tekrar Kırım Hanlığı'na iade edilmektedir. Rusların bu hilesini anlayan Osmanlı Devleti diplomatik bir atak yaparak Kabardey ülkesinin Ruslar tarafından doğrudan ilhakını engellemek için Küçük Kaynarca Antlaşması'na "Kabardey bölgesinin Rusya'ya verilmesi hususunun Kırım hanlarının istek ve iradelerine bırakılması" şeklinde bir madde ekletmiştir (Bilge, 2005:135). Ancak, Ruslar Kırım hanlarının istek ve iradelerini çoktan ele geçirmiş bulduklarından Osmanlı Devleti'nin bu teşebbüsü bir işe yaramamıştır. Ruslar bu tarihten sonra Kabardey ülkesini resmen kendi toprağı olarak ilan etmiştir.

Koyu bir Rus muhibbi olmasına rağmen Rus generallerinin elinde oyuncak haline gelmekten bıkmış olan Kırım Hanı Şahin Giray'ın 1783 yılında hanlıktan istifa etmesi üzerine Ruslar hemen harekete geçerek Kırım Hanlığı'nı da ilhak etmişlerdir. Ruslara karşı yeni bir savaşı göze alamayan Osmanlı Devleti, Kırım Senedi (9 Ocak 1784) ile Kırım Hanlığı'nın artık resmen Rusya'nın toprağı olduğunu kabul ve tasdik etmiştir. Ayrıca bu senette açık bir şekilde Koban nehrinin Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır teşkil ettiği belirtilmiştir.

Koban ırmağının Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır olarak kabul edilmesi Kuzey Kafkasya'da en fazla Karaçay Türklerini etkilemiştir. Çünkü Karaçay topraklarının büyük bir kısmı Koban ırmağının doğusunda, yani Ruslara bırakılan bölgede kalmaktadır. Rusya tarafında kalan Narsana (Kislovodsk) ve civarı, Gum, Goşayah, Caganas ve Borgustan bölgeleri Karaçay topraklarıdır. Ruslar bu toprakların bir kısmını, bilhassa Narsana ve çevresini, kendi rızalarıyla Rus hakimiyetini kabul eden bazı Kabardey Çerkes beylerine vermişler, bir kısmını da hazine arazisi yapmışlardır. Yine Biyçesin tepeleri ve Mara ırmağı da Karaçay (ve aynı zamanda Osmanlı Devleti) ile Rusya arasında sınır olarak belirlenmiştir. Böylece Karaçay topraklarının önemli bir kısmı kaybedilmiştir (Nogaylılanı, 2001:7).

Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Ruslar süratle Kabardey bölgesini işgal ederek burada kaleler inşa etmeye başlamışlardır. Gelişmeleri dikkatle takip eden ve durumdan oldukça tedirgin olan Osmanlı Devleti nazarında artık Kuzey Kafkasya'nın önemi artmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkasya sahillerinde tetkik çalışmaları yürüten Kaptan-ı Derya Gazi Hasan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Paşa ile Canikli Ali Paşa'nın verdiği raporlar doğrultusunda, Rusya'nın güneye doğru yayılmasını engellemek ve kaybettiği toprakları geri alabilmek için Kuzey Kafkasya'yı bir serhat ülkesi haline getirmeye, Soğucak merkez olmak üzere bölgede siyasi ve askerî nüfuzunu güçlendirmeye karar vermiştir. Elbette, Osmanlı Devleti'nin Rusların bu yayılışını engellemek ancak sahip olduğu coğrafi özellikleri itibarıyla tabii bir set konumunda bulunan Kuzey Kafkasya'yı elinde tutmasıyla mümkün olabilirdi. (Gökçe, 1979:39; Saydam, 1997:36).

Kuzey Kafkasya'dan gelen raporlar ve birbiri ardına yapılan istişareler neticesinde; öncelikle manevî bağların kurulması, yani dinî nüfuzun elde edilmesi, müteakiben bilhassa askerî bakımdan, Osmanlı Devleti'nin Ruslara karşı mücadelesinde Kuzey Kafkasyalıların desteğinin sağlanması planlanmıştır. Vezir Abdi Paşa'nın tavsiyesiyle Kocaeli Mutasarrıfı Ferah Ali Paşa'nın bu işe liyakatli olduğu kanaatine varılmıştır. Ferah Ali Paşa 1781 yılı ortalarında Soğucak Muhafızı olarak atanmış, gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra 20 Nisan 1782 tarihinde görevine başlamıştır. Kendisi de Gürcü kökenli olan Ferah Ali Paşa, Kuzey Kafkasya kabileleriyle hemen irtibata geçmiş ve onlarla çok iyi ilişkiler içerisinde bulunarak bölgede bilhassa dinî bakımdan Osmanlı Devleti'nin nüfuzunun artmasını sağlamıştır. Ancak, Ferah Ali Paşa'nın 1785 yılında vefat etmesinden sonra yerine atanan paşaların hemen hepsinin basiretsiz ve liyakatsiz kişiler olması sebebiyle Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya kabileleri nazarındaki itibarı tekrar zedelenmiştir (Ahmed Cevdet II, 1994:708-717, 766).

Rusların Kuzey Kafkasya'yı istila hareketlerine karşı Çeçenistan ve Dağıstan'da Şeyh Mansur önderliğinde başlayan direniş ciddi başarılarla sonuçlanmıştır. Ruslar buralarda çok büyük kayıplar vermişlerdir. Öbür taraftan Çerkesler de Koban nehrinin doğusuna sürekli akınlar düzenleyerek Rusları oldukça zor durumda bırakmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti bu durumu hem sevinç ve hem de endişeyle karşılamıştır. Zira Çerkeslerin Koban ırmağının batısına yani Ruslara ait olduğu kabul edilen sahaya saldırımları savaş sebebi sayılmaktadır (Karagöz, 2002:135-136)

Osmanlı Devleti, Küçük Kaynarca Antlaşması'yla kaybettiği toprakları geri almak amacıyla Ruslara karşı savaş ilân eder. Tarihte 1787-1792 Osmanlı-Rus savaşları şeklinde anılan bu savaşların Kuzey Kafkasya ile ilgili olan kısmı 1790 yılında Battal Hüseyin Paşa komutasında yürütülen Kuzey Kafkasya hareketidir. Battal Hüseyin Paşa yaklaşık 30 bin kişilik Osmanlı ordusuyla 8 Ağustos 1790 tarihinde Anapa kalesinden hareketle 12 günlük mesafeyi 63 günde geçerek Koban nehri kıyısına gelir. Böylece tarihte ilk kez bir Osmanlı ordusu Ruslarla savaşmak için Kuzey Kafkasya'ya gelmiş bulunmaktadır.

Baştan beri gönülsüz olan Battal Hüseyin Paşa bu hareketi sürekli ağırdan almıştır. Karaçaylıların da Osmanlı Devleti saflarında aktif olarak katıldığı bu savaşta (Aliyev, 1991:85), Battal Hüseyin Paşa'nın hatalı taktik ve kararları sebebiyle Osmanlı ordusu bu savaştan da yenik ayrılmıştır. Ayrıca Battal Hüseyin Paşa yanında birkaç adamıyla birlikte kaçarak Ruslara sığınmıştır. 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşlarının sonunda imzalanan Yaş Antlaşması'na (10 Ocak 1792) göre bir kere daha Koban nehrinin Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır teşkil ettiği tasdik edilmiştir. Fakat bu antlaşmadaki en önemli husus Osmanlı Devleti'nin bundan böyle Kuzey Kafkasya kabilelerinin Rusya'ya akın yapmalarını için kefarete altına girmesidir (Mustafa Nuri, 1992:190-1991; Ahmed Cevdet III, 1994:1271-1273).

5. Ruslar ile Kuzey Kafkasyalılar Arasındaki Mücadele

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Ruslar Yaş Antlaşması'ndan hemen sonra Koban ve Terek ırmakları boylarında kolonizasyon faaliyetlerini yoğunlaştırmaya, bölgeye getirilen Rus Kazakları için müstahkem mevkiiler inşa etmeye başlamışlardır. Bunun üzerine Kuzey Kafkasyalılar da Rusların inşa ettiği bu kalelere silahlı saldırılara bulunarak irili ufaklı isyan hareketlerinde bulunmuşlardır. Ancak bu isyanların pek çoğu Rusların feci katliamlarıyla sona ermiştir.

1793 yılında Kabadey beyi Adil Giray Hatohşuko (Atajukin) liderliğinde başlatılan isyana Karaçaylılar ve Malkarlılar (Çegem ve Baksan bölgesi) de katılmışlardır. Fakat bu isyan Ruslar tarafından kısa bir süre içerisinde bastırılmıştır (Kipkeyeva, 2006:132).

1804 yılında Kuzey Kafkasyalılar Rusların Narsana'daki (Kislovodsk) kale inşaatının durdurulması için büyük bir isyan başlatmışlardır. Bu isyana Kabardeyler, Karaçay-Malkarlar, Çeçen-İnguşlar, Digorlar (Kuzey Osetyalılar) ve diğer Çerkes kabileleri iştirak etmişlerdir.

9 Mayıs günü Baksan ırmağı civarında yapılan ilk muharebede Ruslar galip gelmişlerdir. Rusların sayıca ve silah bakımından üstün olmaları sebebiyle Kuzey Kafkasyalılar Çegem ve Şaluşka ırmakları dolaylarına çekilmek zorunda kalmışlardır.

14 Mayıs günü Ruslar ile bazı Kabardey beyleri arasında barış görüşmeleri devam ederken diğer kabileler tekrar saldırıya geçerler. Çegem bölgesinde cereyan eden bu ikinci bir muharebede Karaçay-Malkarlılar en ön safta çarpıştıklarından büyük kayıplar vermişlerdir. Ruslar bu savaştan da galip çıkmışlardır. 19 Mayıs günü Kabardeylerin bir kısmı Ruslarla barış görüşmesine oturarak teslim olmuşlardır.

20 Mayıs günü bu isyan hareketinin üçüncü ve son safhasında Kuzey Kafkasyalılar toparlanarak tekrar saldırıya geçmişlerdir. Malka ırmağı dolaylarındaki Zılgı bölgesinde cereyan eden savaşı yine Ruslar kazanmışlardır. Bu yenilgilerden sonra Kabardeylerin bir kısmı, bilhassa isyancıların lider kadrosu, Koban ırmağının batı tarafındaki Karaçay bölgesine göç etmişlerdir. Kalanlar ise Rus Çarı'na sadakat yemini ederek Rusya'ya tâbi olduklarını beyan etmişlerdir.

1806-1812 yılları arasında cereyan eden Osmanlı-Rus savaşları sonrasında imzalanan Bükreş Antlaşması'yla (28 Eylül 1812) da Kuzey Kafkasyalıların istiklâli için bir umut ışığı tezahür etmemiştir. Koban ırmağı ağzından güneyde Bzıb ırmağı ağzına kadar uzanan toprakların denetimi ile Anapa Kalesi Osmanlı Devleti'ne verilmiştir. Buna karşılık Bzıb ve Rion ırmakları arasındaki Karadeniz kıyıları ve Gürcü toprakları Ruslara bırakılmıştır (Kasumov, 1995:66-69).

6. Kuzey Kafkasya'da General Yermolov Dönemi

1816 yılında, Rus Generali Aleksey Petroviç Yermolov, Rus Çarı'nın "idaremize boyun eğmek istemeyen vahşi dağlıların tam teslimiyetini veyahut kılıçtan geçirilmesini istiyorum" şeklindeki direktifini icra etmek üzere Kuzey Kafkasya Orduları Başkomutanlığına tayin edilmiştir. "Kuzey Kafkasyalı bir çocuğun asılması yüz Rus askerinin sağ kalması demektir" diyen A.P. Yermolov'un yürüttüğü strateji Kuzey Kafkasya'da isyan edenlere karşı en zalimce yollarla mücadele etmek ve yerli halkı dağlara sıkıştırarak onları bereketli topraklardan uzaklaştırmak ve böylece silahlı mücadeleden uzaklaştırmaktır (Karagöz, 2002:138).

General Yermolov göreve başlar başlamaz hemen Kabardey bölgesinin muhtelif yerlerine müstahkem mevkiiler ve kaleler inşa ettirmeye başlamıştır. Bu şekilde Koban ırmağının batısındaki kabileler ve Dağıstanlılar ile artık Rusya toprağı olarak kabul edilen Kabardey bölgesinin irtibatı kesilecektir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Koban ırmağının sınır teşkil etmesi sebebiyle Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya'daki sınırları Karaçay topraklarıyla son bulmaktadır. Yani Karaçay ülkesi, Osmanlı Devleti'nin, varlığı fiilen pek belirgin olmasa da, hukukî olarak Kuzey Kafkasya'daki en uç bölgesi konumundadır. Bu sebeple Osmanlı Devleti duruma resmiyet kazandırmak amacıyla zaten eskiden beri ve hâli hazırda Karaçay'ın idaresini elinde bulunduran Kırımşavhal hanedanına mensup İslam Bey'i Karaçay'a vali olarak tayin etmiştir.

General Yermolov, Osmanlı Devleti'nin hakimiyet sahasında olması sebebiyle, Karaçay topraklarının Koban ırmağının batı tarafında kalan kısmına müdahale edememiştir. General Yermolov, Karaçay ülkesine ancak bir defa gelmiştir. Bu ziyaretin sebebi de bir ticaret antlaşmasıyla ilgilidir. Ruslar daha 1798 yılından itibaren, evvelce Karaçaylılara ait olan Narsana (Kislovodsk) bölgesine gelip yerleşmeye başlamışlardır. Burada bir kale inşa edilmiş fakat gerektiği kadar kereste temin edilemediğinden kalenin etrafına kurulması düşünülen şehrin imar çalışmalarına başlanamamıştır. Ormanlık alanlar sınırın öteki tarafından, yani Karaçay'ın Biyçesin bölgesinden itibaren başlıyordu. General Yermolov, Narsana şehrinin imarı için gereken kerestenin Karaçay'daki ormanlardan sağlamak üzere Karaçaylılarla bir ticaret antlaşması yapmak için Koban ırmağının batı tarafına geçer.

General Yermolov başkanlığındaki Rus heyeti ile Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal başkanlığındaki Karaçay heyeti arasında 1819 yılında Biyçesin bölgesindeki "Canım Ölgen Tepeleri"nde bir ticaret antlaşması yapılmıştır. Taraflar arasında mutabakata hususlar şöyledir:

1. Rusların Narsana şehrinin imarı için gereken keresteyi Karaçay'daki Biyçesin ormanlarından karşılamasına izin verilecektir.
2. Rusların canlı hayvan ve et ihtiyacını Karaçay'dan karşılamasına izin verilecektir.
3. Karaçaylıların hâli hazırda Rusya'nın hakimiyet sahasında olan Narsana (Kislovodsk), İssi-Suv (Pyatigorsk) ve Borgustan bölgelerine harç alınmadan serbest bir şekilde girmelerine, buralarda gümrük bedeli ödemediği ticaret yapmalarına, tuz, kumaş ve demir gibi ihtiyaçlarını karşılamalarına izin verilecektir.
4. Rusya tarafında bulunan Narsana ve Gum bölgelerindeki düz arazilerin ücret karşılığında Karaçaylılar tarafından kiralanmasına ve işlenmesine izin verilecektir.
5. Taraflar birbirlerine karşı bir askerî hareket yapmayacak, sınır tecavüzünde bulunmayacak, diğer Kuzey Kafkasyalı kabilelerin Karaçay toprakları üzerinden Rusya tarafına geçmelerine, sınır tecavüzüne ve akın yapmalarına izin verilmeyecektir.

General Yermolov toplantının sonunda Karaçaylıların kendi rızalarıyla Rusya'ya tâbi olmasını isteyerek: "Huzurun olmadığı yerde hayat da olmaz. Sizler huzurlu yaşamak istiyorsanız Rus Çarı'nın tâbiyetine girmelisiniz. Kabardeyler bize tâbi olmakla ne kadar hayırlı bir iş yaptıklarını anladılar. Onlara yeni topraklar verdik. Kabardeylerin ileri gelenlerine devlet görevi ve yeni unvanlar verdik. Bazı Kabardey isyancıların Karaçay toprakları üzerinden Rusya'ya akınları yaptığını ve bunların yine Karaçay topraklarında gizlendiğini biliyoruz. Ayrıca Osmanlıların size gizlice silah sevkiyatı yaptığını da haberimiz var. Fakat artık Osmanlı Devleti'nin eski gücü kalmamıştır. Onlar çoktan yıkılma sürecine girmiştir. Osmanlıların yardım vaatlerine boş yere inanmayın" şeklinde bir konuşma yapar.

General Yermolov'un bu konuşmasına Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal şöyle karşılık verir: "Sizler topraklarımızı zorla ve hileyle elimizden alıp

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Kabardeylere hediye ettiniz. Kabardeylere yeni topraklar verdik diye bahsettiğiniz topraklar bizim topraklarımızdır. Topraklarımızın en güzide yerlerinden olan Narsana'yı da kendinize hazine arazisi yaptınız. Ne kadar düz arazi ve ova varsa hepsini elimizden aldınız. Bize ise sadece dağlık bölgeler kaldı. Sizden öncelikle bunu açıklamanızı istiyorum.”

General Yermolov'un açıklaması şöyle olur: “Bildığınız gibi sizler şimdilik Osmanlı Devleti'nin tâbiyetindedesiniz. Rusya 1774 yılındaki savaşta Osmanlıları yendikten sonra yapılan antlaşmaya göre iki devletin arasında belirlenen sınıra göre sizin topraklarınızın bir kısmı bizim tarafımızda kaldı. Yani bu topraklar artık bize aittir. Bunu değiştirmek artık mümkün değildir. Bunun yerine size başka imkânlar sunalım. Barış içerisinde ticaretimizi geliştirelim.”

Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal konuşmasını şöyle tamamlar: “Bizden kendi irademizle Rusya'ya tâbi olmamızı istiyorsunuz. Ancak Karaçaylılar asla kendi istekleriyle İslâm dininin halifesi olan Osmanlı Sultanı'nın kulluğundan çıkıp da bir gâvur padişahın (Rus Çarı'nın) tâbiyetine girmez. Çünkü milletimizi için Rus Çarı'nın tâbiyetine girmek demek aynı zamanda İslâm dinini bırakmak, gâvur olmak şeklinde anlaşılmaktadır.”

“Kabardeylerin durumuna gelince; onlar size tâbi olmuşlarsa bu Kabardeylerin kendi bileceği bir iştir. Kabardeylerin beyleri vatan ve milletle ilgili hususlarda karar verirken millete sormazlar, kendi kafalarına göre karar verirler ve buna göre hareket ederler. Bizde ise durum daha farklıdır. Bizim milletimizi oluşturan her bir sülâlenin bir başkanı ve bu başkanlardan teşekkül eden bir kurul vardır. Vatan ve milletle ilgili konularda karar ve icra yetkisi bu kurula aittir. İşte ben bu kurulun, yani bütün bir milletin temsilcisi olarak karşınızda bulunuyor ve millet adına konuşuyorum.”

“Siz bazı Kuzey Kafkasyalı isyancıların Karaçay toprakları üzerinden Rusya'ya saldırdıklarını ve bunların Karaçay'da gizlendiklerini söylüyorsunuz. Netice itibarıyla bizi de onları kollamakla itham ediyorsunuz. Ancak takdir edersiniz ki insanların isyancı veya eşkiya olduğu alınlarında yazmıyor. Karaçaylılar, her kim olursa olsun, bir akşam vakti kapısını çalan kimseyi mutlaka evine misafir eder. Bu bütün Kuzey Kafkasya'da olduğu gibi bizde de adettir. Bizim kültürümüze göre dünyadaki en muteber insan evinize misafir gelen insandır. Fakat yine de sizin dediğiniz olsun daha tedbirli olmaya çalışacağız.” (Nogaylıanı, 2001:13-17).

General Yermolov'un 1822 yılında Kabardey bölgesine yaptığı büyük saldırı sırasında Rus orduları Baksan ve Çegem bölgesinde Malkar köylerine de girmişlerdir. Rusların bu ani baskını karşısında Malkarlılar büyük kayıplar vermişlerdir. General Yermolov hücum edilen bu Malkar köylerini de Rusya toprağı ilan ederek Malkarlılardan rehinler almıştır. Çegem bölgesindeki Malkar köylerinden Adurhay Cavbermez ve Kanşav Küçük Ruslara verilen ilk rehinlerdendir (Osmanlı, 2007:3).

7. Karaçaylıların Osmanlı Devleti'ne Verdiği Ahidnâme

Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkasya'da İslâmlaştırma faaliyetleri istenilen düzeyde netice vermediğinden, kabileler üzerinde gerektiği şekilde manevi nüfuzunu kuramıyor, dolayısıyla Rusların Kuzey Kafkasya'daki ilerleyişine bir türlü engel olamıyordu. Çünkü Ruslar gizli şekilde Koban ırmağının batısındaki kabileler içerisinde propaganda yapıyor, bir takım imtiyazlarla ve çeşitli vaatlerle onları kandırmak suretiyle kendi tarafına çekmeyi başarıyordu.

Bu menfi gelişmeleri elbette dikkatle takip eden Osmanlı Devleti, 15 Kasım 1824 tarihinde, Kuzey Kafkasya kabileleriyle sürtüşme içerisine olan Anapa Muhafızı Seyyid Ahmet Paşa'yı görevinden azlederek yerine Trabzon Valisi Hasan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Paşa'yı tayin etmiştir. Hasan Paşa ancak 1825 yılı sonlarına doğru Anapa'ya gelmiştir (Bilge, 2005:186). Hasan Paşa bir süre durum tespiti yaptıktan sonra aralarında Karaçaylıların da dahil olduğu bütün Kuzey Kafkasya kabilelerini İslâm dinine duhûlünü ve Osmanlı Devleti'ne sadakatini tazelemek üzere Anapa'ya davet eder. Kuzey Kafkasya kabileleri üç ay boyunca Anapa ve civarında kurulan çadırlarda ağırlanırlar. Hasan Paşa, Osmanlı Devleti'ne sadık kalacaklarına dair her bir kabileden söz alır ve onlardan yazılı ahidnâme ister (BOA HAT 1103 44569-H 25 R 1242; BOA HAT 1103 44569-M 25 R 1242).

25 Rebiü'l-âhir 1242 (26 Kasım 1826) tarih kayıtlı bir belgede Karaçaylıların Osmanlı Devleti'ne sadık kalacaklarına dair Trabzon Valisi ve Anapa Muhafızı Hasan Paşa'ya verdiği bir ahidnâme yer almaktadır. Başta, Karaçay Valisi İslâm Kırımşavhal olmak üzere yine başka Karaçay beyleri ile belli başlı asilzade sülalelerine mensup şahısların mühür ve ayrıca parmak basmak suretiyle tasdik ettikleri söz konusu bu ahidnâmede özetle şöyle denilmektedir:

Kabilemiz halkı eskiden beri Osmanlı Devletine itaat ve sadakat içerisindeydi. Ancak aramızdaki bazı hırsız, haydut ve isyankârlar, itaatimiz altına alınmadığından, devamlı surette Rusya tarafına geçerek orada serbestçe dolaşmakta ve bilâhare bu kimseler yine bu sefer de Rusya'dan bizim tarafımıza geçmek suretiyle saldırılar düzenleyip bize zarar ve ziyan vermektedirler. Kabilemiz içinde şeriat hükümleri gerektiği şekilde icra olunmadığından her bir hususun eksiksiz ve güzelce tanzim edilerek nizamın sağlanması isteğimizdir.

Bundan önce muhafız olarak görev yapan paşa hazretlerince içinde bulunduğumuz durumun ehemmiyeti anlaşılıp halline lüzum görülmediğinden bilâhare geçen sene bütün Abaza ve Çerkes kabilelerince tertip olunan elçiler vasıtasıyla vaziyetimizin esas Trabzon Valisi ve Anapa Muhafızı Hacı Hasan Paşa'ya ve oradan da Padişah makamına bildirilmiş, müteakiben Osmanlı Devleti'nden cevap gelmiş, istek ve arzularımız fazlasıyla karşılanmıştır.

Hasan Paşa Hazretleri ordusuyla birlikte her bir hususa nizam vermek üzere Anapa'ya geldiğinde, itaat ve sadakat merasimi için bizlere davet buyrulmuştu. Bütün kabileler gibi biz de bu davete icabet etmiştik. Anapa'da kurulan çadırlarda pek iyi muamele görmüş ve ziyadesiyle ağırlanmıştık. Her birimize, derece ve rütbeye göre, kaftan ve çeşitli hediyeler verilerek hürmet gösterilmişti.

Mevcut durumumuz teferruatlı bir şekilde anlatıldığı üzere, bundan sonra şeriat hükümlerine bir daha ayrılmayacak şekilde uymaya, Osmanlı Devleti'nin emir ve hükümlerine itaat etmeye, koruyucumuz olan paşa hazretlerinin hizmetinde olmaya, İslâm'a aykırı olan bütün kötü hâlleri bırakıp şeriat hükümlerine uymaya ve her bir hususumuzu şeriat hükümlerine göre tanzim etmeye, Padişah Hazretlerine kulluk ve itaate, Osmanlı Devletine ve şeriat hükümlerine aykırı hallerden uzak durmaya, her bir hususta koruyucumuz olan paşa hazretlerine müracaat etmeye, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki yapılan barış hâline ve antlaşmalara uymaya, bu hâl devam ettikçe sınırı tecavüz etmeyeceğimize, hırsız ve haydutlarla mücadele edeceğimize, buna cesaret eden veya nizamla çeşitli şekilde muhalif olanların haddini bildirmeye, buna muktedir ve mani olamadığımız şahısların hâlli için koruyucumuz olan paşa hazretlerine

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

haber verilip, onun görüş ve hükümleri doğrultusunda alınacak gerekli tedbirler hususunda ittifak olunarak hareket etmeye, Rusya tarafından bizim tarafımıza sınır tecavüzü yapıldığında aynı şekilde karşılık vermek lâzım gelir ise de önce vüzerâ hazretlerine bilgi verip bilâhare kendisinin görüş ve emirleri doğrultusunda hareket etmeye, kabilemiz içerisinde emniyeti sağlamaya, îmânımızın güçlenip pekişmesi için gereken eğitim ve öğretimi yapmaya, zikredilen bütün bu taahhütlerimize sadık kalmaya, bütün bu hususları paşa hazretleri cümlemize teklif buyurduğu üzere, devlet huzurunda toplanmış bulunan alim ve selahiyetli kişilerimiz dahilinde bizler de cümle ümmet-i Muhammed huzurunda kabul ve taahhüt etmiş, yüce Padişah efendimiz hazretlerinin bu hayırlı davetini daima anarak şükranlarımızı arz etmiştik.

Bundan böyle de Osmanlı Devleti saflarında olup her türlü destek ve takviyede bulunmaya, Osmanlı Devleti'ne düşman olanlara ve kötülüğünü isteyenlere karşı Osmanlı Devletinin yanında olmaya, şeriat hükümlerinden çıkmamaya, sadakatten bir kez dahi ayrılmamaya, Rusya sınırını tecavüz etmemeye, zikredilen maddelerde valimizin emirlerine karşı gelmemeye, emniyet ile ilgili hususlarda gece gündüz dikkatli olmaya ve tek bir kusur dahi işlememeye, Kuran-ı Kerim üzerine her birimiz tek tek, sözlü ve yazılı olarak yemin ederiz. Bu yeminimizin doğruluğunun tasdik ve takviyesi için daimi olarak her bir kabileden birkaç kişi rehin bırakıldığı üzere, kendi kabilemiz olan Karaçay halkından iki kişiyi rehin olarak teslim ettiğimizi açıkça beyan ederiz. İman ve itikadımızı beyan ve izah için yazılan ahidnâmemiz Padişah Hazretlerine arz edilmek üzere paşa hazretlerine takdim olundu.

İslâm Bey (İslâm Kırımşavhal), Temürcük Bey (Temrük Karabaş ?), Cabü Koron Bey (?), Biynöger Bey (Biynöger Kırımşavhal ?), Duda Bey (?), Malkar Bey (?), Kara Bey (?), Ari Bey (?), Odark Bey (?), Ali Mirza Bey (?), Hasan Bey (?), Hacı İbrahim Bey (Hacı İbrahim Botaş).

(BOA HAT 1104 44590-E 25 R 1242; bkz. Belge 1).

8. Kuzey Kafkasya'da General Emanuel Dönemi

Rus Çarı I. Nikolay, General Yermolov'u Kuzey Kafkasya ve Karadeniz Bölgesi Başkomutanlığı görevinden azlederek yerine 1826 yılında General Georgi Arseneviç Emanuel'i tayin etmiştir. General Emanuel aslen Macar kökenli olup Avusturya ordusunda süvari subayı olarak görev yaparken 1797 yılında Rus ordusuna geçmiş ve pek hırslı bir subay olduğundan süratle yükselmiştir.

General Emanuel'in bu yeni görevinde izlemesi gereken strateji kendisine Rus Çarı tarafından gönderilen mektupta özetle şöyle belirtilmektedir: "Kuzey Kafkasyalılara karşı hoşgörülü olunuz, hakaret ve baskıdan kaçınınız. Kuzey Kafkasya kabilelerinin en fazla ihtiyaç duyduğu mallarına düşük fiyat veriniz, hatta indirim yapınız. Onların bize satmak istediği mallarına düşük fiyat biçmeyiniz. Onlarla her şekilde dostluk kurmaya gayret ediniz." (Kasumov, 1995:111).

Rus Çarı'nın talimatıyla icra edilen bu yeni strateji, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında mücadele konusu olan Kuzey Kafkasyalıların dengesini bozmuştur. Hasan Paşa getirdiği yeni bir düzenleme ile kabilelerden vergi alırken, Ruslar kendi taraflarına geçtikleri takdirde kabilelerden vergi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

almayacaklarını, hatta üstüne para vereceklerini ve daha bir sürü imkânlar sunacaklarını propaganda etmişlerdir. Bu sebeple daha önce Osmanlı Devleti'ne sadık kalacaklarına dair ahidnâme veren kabilelerin bir kısmı Rusya tarafına geçmeye başlamıştır.

General Emanuel icra ettiği bir diğer taktik ise, Rusya tarafına geçmek istemeyen kabileleri, tehdit mektupları gönderip korkutmak suretiyle, sözde kendi istekleriyle, Rus Çarı'na tâbi olmaya zorlamaktır. General Emanuel kabilelere gönderdiği tehdit mektuplarında özetle şöyle demektedir: "Rusya ile Osmanlı Devleti savaşa girdiği takdirde ve Rus ordusu Koban ırmağının batısına geçtiği zaman Osmanlı Devleti'yle işbirliği içerisinde olmayan kabileler bizden korkmasınlar. Ancak karşı tarafı destekleyenlerin ve hatta Osmanlı ordusu saflarında savaşa iştirak edenlerin vay haline. Onlar da Rusya'nın düşmanı olarak kabul edilecek ve ona göre savaş suçlusu olarak muamele görecektir." (Kasumov, 1995:116).

9. General Emanuel'in Hasan Paşa'ya Mektubu

Kuzey Kafkasya'da Rusya tarafına geçmemekte ısrar eden birkaç kabileden biri olan Karaçaylılar ise General Emanuel'in bu tehdit mektuplarına aldırmayıp Osmanlı Devleti'ne olan sadakatlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Bunun üzerine General Emanuel hususi olarak Karaçaylılara yönelik tehdit mektupları yazmaya ve onları baskı altında tutmaya başlamıştır. İlk iş olarak 1819 yılında Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal ile General Yermolov arasında yapılan ticaret antlaşmasını tanımadığını ilan ederek Karaçaylıların Rusya tarafında serbest ticaret iznini iptal eder. Ayrıca Karaçaylıların Rusya tarafında kiraladığı toprakları da geri alır (Nogaylıları, 2001:19).

General Emanuel bununla da kalmayıp diplomatik sahada da harekete geçerek, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya Valisi konumundaki Trabzon Valisi ve Anapa Muhafızı Hasan Paşa'ya Karaçaylılarla ilgili hile ve yalanlarla dolu bir mektup gönderir. 29 Zi'l-hicce 1243 (12 Temmuz 1828) tarih kayıtlı bir belgede, Karaçaylıların Osmanlı Devleti'ne verdikleri ahidnâmeden haberi olan General Emanuel'in, Karaçaylıların evvelden kendi arzularıyla Rusya devletine tâbi olduklarına dair 7 Kasım 1827 tarihinde Hasan Paşa'ya yazdığı Türkçe ve Rusça mektubunda özetle şöyle denilmektedir:

Trabzon Valisi ve Anapa Muhafızı Hacı Hasan Paşa Hazretlerine

Şüphesiz ki sizlerin de bildiği üzere Karaçaylılar, Rusların Büyük ve Küçük Kabardey bölgesini zapt etmesinden önce de kendilerini Rusya Devleti'ne tâbi olarak görür ve Kabardeylere de haraç verirlerdi. Ve bu Karaçaylıları, 1825 yılında, Kabardeylerin isyancı kısmının Koban ırmağının öte tarafına kaçmasından sonra, Rus idarecileri Karaçaylıların rahatı için onları Kabardeylere haraç vermekten kurtardılar. Ayrıca, Karaçaylıların Kabardey topraklarında hayvanlarını olatmalarına da izin verildi.

Böylece, Karaçaylıların topraklarından geçemedikleri için isyancı Kabardeylerin yolları kesildi. Fakat bu sefer de, Kabardeyler kendi toprak sınırları dışında hırsızlık ve eşkıyalık etme imkânları kalmadığından Karaçaylıları da kandırarak kendi yanlarına çektiler ve onları da Rusya'ya kaşı hainliğe sevk ettiler. Bu sebeple bölgenin idarecilerine tedbir ve denetimi arttırmaları emredilmişti.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Bundan sonra, Kabardeyler yine aldatmak ve korkutmak suretiyle Karaçaylıları öyle bir hale getirdiler ki, Karaçaylılar kendilerini düzeltmek yerine gizlice size gelip bağlılık yemini etmişler ve rehinler vermişler. Öte yandan bu haince halleri ile eşkıyalık işlerini de gizleyerek, bundan böyle hırsızlık ve eşkıyalıktan uzak durmaya, bozguncu Kabardeyler ile işbirliği yapmamaya ve onları her ne sebeple olursa olsun Rusya sınırına geçirmemeye dair Rus idarecilerine de yemin vermişlerdi.

Tahkikat neticesinde, Karaçaylıların hakikaten de geçen senenin sonlarına kadar verdikleri bağlılık yeminine sadık kaldıkları anlaşıldı. Sonrasında ise her ne sebepten ise veyahut akılsızlıklarından dolayı bize verdikleri bağlılık yeminlerini bozdular. Hâl böyle iken, hükümüm altında olan vilayetin halkı ve evvelden beri burada görev yapan devlet idarecilerinin güvenliği için bu kanunsuz işleri durdurmak ve tekrar Karaçaylılardan Rus İmparatoruna bağlılık yemini ve rehinler almam gerekmektedir. Aksi takdirde onlar için askerî güç kullanarak gerekeni yapacağım.

Kafkasya bölgesindeki Koban ırmağı, kudretli Osmanlı Padişahının toprakları ile benim imparatorumun toprakları arasında sınır olarak belirlenmiştir. Karaçaylılar ise Koban nehrinin sağ tarafında yaşamaktadırlar ve hiçbir zaman da Osmanlı Devleti'nin tebaası olmamışlardır. Ve benim gördüğüm ve anladığım kadarıyla, Karaçaylıların bağlılık yeminini ve verdiği rehinleri kabul etmekle aramızdaki dürüstlük tarafınızca bozulmaktadır. Ayrıca yine benzer şekilde iki büyük devletin arasında yapılan büyük antlaşma da böylece zedelenmiş bulunmaktadır.

İşte bütün bu sebeplerden ötürü sizden istirham ederim ki, aramızdaki dostluğun bozulmasına sebep olacak bu hoş olmayan durumu düzeltmek üzere Karaçaylıların size verdikleri rehinleri geri iade ediniz ve hiçbir şekilde onlara yardımcı olmayınız. Neticenin acil olarak size gönderdiğim özel adamım aracılığıyla bana bildirilmesini istirham ediyorum. Çünkü, ben de vazifem gereği bu durumu kendi imparatoruma bildireceğim.

General Leytenant Emanuel

1668 Sayılı Evrak, 7 Kasım 1827, Stavropol.

(BOA HAT 1089 44279-Ç 29 Z 1243; bkz. Belge 2).

General Emanuel'in Hasan Paşa'yı kandırmak ve Karaçaylılar üzerinde hak iddiasıyla yazdığı, başından sonuna kadar yalan ve hileyle dolu bu mektubundaki bazı hususların açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. General Emanuel mektubunda ilk olarak Karaçaylıların kendilerini, Büyük ve Küçük Kabardey'in zaptından önce dahi Rusya'ya tâbi olarak gördüklerini iddia etmektedir. Halbuki bu iddia tarihi gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Daha önce teferruatıyla anlatıldığı üzere Belgrat (1739), Küçük Kaynarca (1774), Kırım Hanlığı'nın ilhaki (1783) ve bilâhare Kırım Senedi (1784) ve Yaş (1792) antlaşmalarına göre Kuzey Kafkasya'daki durum açıkça ortadadır. Nihai olarak Yaş Antlaşması'nda da tasdik edilen Koban ırmağının Osmanlı Devleti ile Rusya

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

arasında sınır teşkil etmesi en fazla Karaçaylıları etkilemiştir. Çünkü Karaçaylıların topraklarının önemli bir kısmı Koban ırmağının Rusya tarafında kalmıştır. Bununla birlikte Karaçay topraklarının esas büyük bölümü ve bilhassa nüfusun büyük çoğunluğu Koban ırmağının batı tarafında yani Osmanlı Devleti'nin hakimiyet sahasında kalmıştır.

Ruslar, Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan hemen sonra, Kuzey Kafkasya'daki konumlarını güçlendirmek üzere General P.S. Potemkin'i Kabardey bölgesine göndermiştir. General Potemkin zaten evvelden beri Rusya yanlısı olan ve kendi istekleriyle Ruslara tâbi olan Kabardey beylerini komşu kabilelere, bilhassa Rusya'ya tâbi olmaya yanaşmayan Karaçay ve Malkarlara her şekilde baskı yapmalarını teşvik etmiştir (Barazbiylanı, 2007:2).

General Potemkin'in bu talimat ve teşviki üzerine Kabardeyler Karaçay ve Malkarlara baskı yapmaya ve onlardan haraç istemeye başlamışlardır. Fakat burada bir hususa dikkat çekmek gerekir ki Kabardeylerin baskı uyguladığı bölgeler Karaçay ve Malkarların Koban ırmağının doğusunda yani Rusya tarafında kalan uzantılarıdır. Kabardeylerin baskısından bunalan Nalçık civarında Aksuv bölgesinde (bugün İshavat/Hasavut köyünde) yaşayan 120 hane kadar Karaçay ile Malkarların bir kısmı 1787 yılında Rusya'ya tâbi olmak için General P.A. Tekelli'ye başvurmuşlar hatta Hıristiyan olmaya bile hazır olduklarını bildirmişlerdir. Ancak Rusya burada dahi çekimser kalmıştır. Halbuki Rus Çarı'na tâbi olmak için başvuran bu az sayıdaki Karaçay ve Malkarlar Koban ırmağının doğusunda yaşamaktaydılar. Yani Rusya bile kendi tarafında kalan Karaçay topraklarını Koban ırmağının batı tarafında bulunan ve Karaçay'ın asıl yurdunu teşkil eden toprakların bir uzantısı olarak görüyor ve bunun ileride Osmanlı Devleti'yle bir mesele yaratacağından endişeleniyordu. Dolayısıyla Rusya, Koban ırmağının doğusunda kalan Karaçaylıların Rusya'ya tâbi olma başvurularını kabul etmeye cesaret edememiştir. Koban ırmağının batısındaki Karaçay ülkesine gelince, Osmanlı Devleti'nin hakimiyet sahasında olduğundan buraya ne Kabardeylerin ne de Rusların hiçbir şekilde fiilen en küçük baskısı veyahut müdahalesi söz konusu dahi olmamıştır (Kipkeyeva, 2006:130).

General Emanuel 1825 yılında Karaçaylıları Kabardeylere haraç vermekten kurtardıklarını ve ayrıca Kabardey topraklarında hayvanlarını otlatmalarına izin verdiklerini iddia etmektedir. General Emanuel'in bu iddiaları da doğru değildir. Yukarıda teferruatlı bir şekilde anlatıldığı üzere 1819 yılında General Yermolov ile Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal arasında imzalanan Canım-Ölgen Antlaşması'na göre Karaçaylıların esasında evvelce kendi toprakları olduğu halde Koban ırmağının doğusunda kalması sebebiyle Rusya'ya ait sayılan ve bilâhare Rus yanlısı Kabardey beylerine hediye edilen bu toprakları belli bir ücret karşılığında işlemesine ve yine belli bir ücret karşılığında aynı topraklarda hayvanlarını otlatmasına izin verilmiştir. Kısacası Karaçaylılar bu toprakları işlemek ve hayvanlarını otlatmak üzere Kabardeylerden kiralamışlardır. Karaçaylıların Kabardeylere verdiği haraç işte bu topraklar için verilen kira bedelidir.

General Emanuel mektubunda "Karaçaylıların Osmanlı Devleti'ne gizlice ahidnâme verdiklerini, halbuki daha önceden hırsızlık ve eşkıyalıktan uzak duracaklarına (yani sınırı geçerek Rusya'ya akınlar düzenlemeyeceklerine), isyancı Kabardeylerle işbirliği içerisinde olmayacaklarına ve onları Karaçay üzerinden Rusya sınırını tecavüz etmelerine izin vermeyeceklerine dair yemin verdiklerini, ayrıca geçen senenin sonuna kadar da verdikleri bağlılık yeminine sadık kaldıklarını" iddia etmektedir. General Emanuel'in bu ifadelerinde kısmen doğruluk payı vardır. Fakat iddia ettiği şekilde ortada bir "bağlılık ahidnâmesi" yoktur. 25 Haziran 1825 tarihinde, Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal ile Rus

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Generali Pyotr Dimitriyeviç Gorçakov arasında bir “Tarafsızlık Antlaşması” imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır olarak belirlenen Koban ırmağının sağ tarafına yani Rusya’ya kalan tarafına akınlar düzenlenmeyecek, isyancı Kabardeylerin Karaçay üzerinden Rusya’ya geçmelerine izin verilmeyecektir. Bunun karşılığında Rusya da kendi hakimiyet sahasındaki topraklarda Karaçaylıların hayvanlarını otlatmasına izin verecektir (Aliyev, 1991:86).

General Emanuel’in bahsettiği sözde bağlılık ahidnâmesi işte bu antlaşmadır. Yani bu antlaşmanın Karaçaylıların Ruslara bağlılık yemini vermesiyle yakından uzaktan bir ilgisi yoktur. Adı üzerinde bir “tarafsızlık antlaşması”dır. General Emanuel’in iddia ettiği şekilde madem Karaçaylılar çok eskiden beri Rusya’ya tâbi iseler Rusya neden Karaçaylılarla bir tarafsızlık anlaşması imzalamaktadır? Bu sorunun cevabı bizzat sorunun kendi içerisinde açıkça görünmektedir. Bu antlaşma aslında Karaçaylıların eskiden beri Ruslara tâbi olmadığını gösteren bir başka delildir.

General Emanuel ileri sürdüğü bir başka asılsız iddiasında “Koban ırmağının Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır olarak kabul edildiğini, Karaçaylıların ise Koban ırmağının sağında (yani doğusunda, Rusya tarafında) yaşadıklarını ve hiçbir zaman Osmanlı Devleti’nin tebaası olmadıklarını” söylemektedir. Yani sözü yine Karaçaylıların Rusya’nın tebaası olduğuna getirmektedir. Koban ırmağının sınır teşkil etmesi ve Karaçay topraklarının bir kısmının Rusya tarafında kalmasıyla ilgili olarak teferruatlı bilgi yukarıda verilmiş olup burada tekrar etmeye gerek yoktur. Bu iddia temelden çürüktür. General Emanuel açıkça söylemese de aslında şunu kastetmektedir; Koban ırmağının doğusunda kalan Karaçay topraklarının bir kısmı dışında Malkar toprakları da vardır. Digorlar (Kuzey Osetya) ile birlikte Malkarlılar da kendi istekleriyle 11 Ocak 1827 tarihinde Rusya’ya tâbi olmuşlardır. Yani General Emanuel bu mektubu yazdığı tarihte (7 Kasım 1827) Malkarlıları da Karaçay olarak saydığından, sözde Karaçaylıların kendi istekleriyle Rusya’ya tâbi olduklarını söyleyerek Hasan Paşa’yı yanıltmaya çalışmaktadır.

MEB’in İslam Ansiklopedisinde yer alan “Karaçay ve Balkarlar” maddesinde de: “Rusya ile Osmanlı nüfuz bölgeleri arasında, Kuban ırmağını hudut tayin eden 1812 (Bükreş) antlaşmasından sonra Rus bölgesine isabet eden Karaçay üzerinde Rus tazyiki şiddetlendi. 1822’de Rus tâbiyetinde oldukları ilan edilen Karaçaylar buna karşı isyan ettiler” denilmektedir (Bala, 1993:220). Halbuki gerçekte ise yukarıda da genişçe izah edildiği üzere böyle bir durum yoktur. Yani Karaçay ülkesi bir bütün olarak Rusya tarafında geçmemiştir. Ayrıca 1822 yılında Karaçaylıları Ruslara tâbi oldukları ilânı ve buna karşı isyan ettikleri de doğru değildir. Çünkü gerçekte böyle bir isyan olmamıştır.

Rusya’nın Kırım Hanlığı’nı ilhakından sonra Kabardey toprakları da Kırım Hanlığı’na dahil sayıldığından burası da Rusların toprağı olarak kabul edilmiştir. Ruslar bundan sonra birtakım hilelere başvurarak Karaçay ve Malkarları sözde Kabardeylere haraç veren metbu kabileler şeklinde varsayarak hak iddia etmektedir. Yani Ruslar düz mantıkla hareket ederek Karaçay-Malkarlılar Kabardeylere bağlıdır, Kabardeyler de bize bağlı olduğuna göre bunlar da bizim tebaamızdır şeklinde yaklaşmaktadır. Halbuki durumun böyle olmadığını Ruslar da çok iyi bildikleri halde birtakım oyunlara başvurarak ve ayrıca Osmanlı Devleti’nin de bölge hakkında bilgisiz olduğunu zannederek durumdan faydalanmaya çalışmaktadırlar.

10. Hasan Paşa’nın Sadaret’e Mektubu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

General Emanuel bu mektubuyla Hasan Paşa'nın kafasını karıştırmaya ve ileri sürdüğü gerçek dışı iddialarla hukuken Osmanlı Devleti'nin hakimiyet sahasında yer alan Karaçay topraklarını masa başında alma sevdasında ise de elbette bölgenin durumunu çok iyi bilen Hasan Paşa bu oyuna düşmemiştir. Hasan Paşa'nın, General Emanuel'in mektubunu ve ileri sürdüğü iddiaları bildirmek üzere İstanbul'a yazdığı mektubunda yer alan "General'in bu boş ve manasız mektubundaki ifade tarzından maksadının melunluktan ibaret olduğu" şeklindeki ifadelerinden, kendisinin General Emanuel'in asıl niyetinin ne olduğunu çok iyi şekilde anladığını ortaya koymaktadır. Hasan Paşa ayrıca "Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir barış antlaşması mevcut ise de Rusların bu antlaşmanın şartlarına uymayacağı aşikâr olup bunların her türlü hilelerinden sakınmak lazım gelir" diyerek Rusların oyunlarına karşı İstanbul'u uyarmaktadır.

Trabzon Valisi ve Anapa Muhafızı Hasan Paşa'nın, General Emanuel'in ileri sürdüğü iddialar hakkında bilgi vermek için Sadrazam'a yazdığı 27 Cemâziye'l-evvel 1243 (16 Aralık 1827) tarih kayıtlı mektubunda özetle şöyle denilmektedir:

Devletli Efendim Sultanım Hazretleri

Yüce emirlerinizden anlaşıldığı üzere, üç devlet arasında savaş ilânı ihtimali bildirilmemiş ise de Karaçaylıların bundan haberdar oldukları vakit Ruslara saldırmaktan geri durmayacakları aşikâr olup savaş ilânı açıkça tezahür olmadıkça Karaçaylıların Rusya tarafına hücum etmeleri emrime bağlıdır.

Bölgenin durumunun dikkatle takip ve tetkik edildiği, Rusların herhangi bir harekatına karşı teyakkuz halinde olunduğu ve kabilelere fark ettirmeden buralarda istihkâmlar kurulması gerektiği yüce fermanınıza verilen cevap mektubumuzda arz edilmiştir.

Denizde muvafakat olmadığından gemideki bilimum hediye ve bağışlar Anapa limanında beklemektedir. Limandaki nakliye gemileriyle gönderilmek üzere müsait bir vakit ve şerait beklenmekte iken Koban nehrinin karşı yakasında kumandan olarak vazife yapan General Emanuel tarafından bir mektup geldi.

General Emanuel'in mektubunda, Karaçay kabilesi halkından alınan rehlinin reddi ve geri iadesi ve bizim mezkur kabileye olan yardımlarımızın kesilmesi ve hatta ortada tedarik edilen silahların izahı istemektedir.

Karaçay halkı ise diğer kabilelere göre ziyadesiyle İslâm dinine intisap etmiş bir kabile olup dilleri Nogay diline benzer bir Türk dilidir. Kafkas kabilelerinin en sonunda, Rusya ile sınır olan bölgede yaşamaktadırlar. Evvelden beri arzu ettikleri üzere tarafımızdan kendilerine İstanbul'daki kadılardan bir kadı gönderilmiş olup binaenaleyh şimdi orada şeriat hükümleri icrâ olunmaktadır.

General'in bu boş ve manasız mektubundaki ifade tarzından maksadının melunluktan ibaret olduğu açıkça anlaşılmış ise de General'in mektubuna cevap yazılıp adamı geri gönderilmiştir. Rusların fiilen zarar vermelerini engellemek ve gereken tedbiri almak üzere Karaçay kabilesi de uyarılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Evvelce de Rusların kış mevsiminde dahi sınırın bu tarafına geçmeye cesaret ettikleri malumdur. Binaenaleyh önümüzdeki kış mevsimi de yaklaşmaktadır. Her ne kadar Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir sulh anlaşması mevcut ise de Rusların bu anlaşmanın şartlarına uymayacağı aşikâr olup bunların türlü hilelerinden sakınmak lazım gelir.

Kati surette sınırı tecavüz edip Rusya tarafına saldırmamaları ve şayet Ruslardan bir sınır tecavüzü gerçekleşirse de derhal onları geri sürme ve uzaklaştırma emrine çaba ve gayret etmeleri Karaçay kabilesine, Kabardey kabilesine ve Nogay kabilesine yazılarak bildirilmiştir.

Bu mevzuda ne şekilde emir buyrulur ise ona göre hareket olunmak lazım geldiğinden ve yukarıda bahsi geçen gemi o şekilde kalmış bulunduğundan General'in mektubu ve ona yazılan cevabın sureti arz edilmiştir. Lazım gelenin yapılması için emir ve ferman devletli efendim sultanım hazretlerindedir.

Trabzon Valisi Hasan Paşa

16 Aralık 1827

* * *

Görölmüştür.

Yukarıdaki izahata göre gereğince cevap yazılsın.

Anapa Muhafızı ve Trabzon Valisi Hasan Paşa Kullarının Mektubudur.

Bazı tehditleri ihtiva eden General'in mektubundan Koban nehrinin bu tarafında yaşayan Karaçay kabilesine Rusların sözlü müdahalelerde bulunduğu; Hasan Paşa tarafından General'e cevap yazıldığı, Karaçay kabilesi hakkında bazı nasihat ve tedbirler alındığı izah edilmiştir.

Bahsi geçen kabileye dair Rus Generali tarafından yazılıp gönderilen manasız ve ehemmiyetsiz mektup sureti tavsiye ve emirleri için Padişah Hazretlerine arz ve takdim edildi.

Trabzon Valisi Hasan Paşa kulunuz tarafından gönderilen General'e ait mektuba verilen cevap uygun ve usülünce olup, kabileye dair icra eylediği usül dahi uygundur. Bundan böyle de kendisi o tarafta oldukça buna benzer işler olduğunda gerektiği ve lüzumuna göre hareket edilecektir. Rusya tarafından kabile hakkında tekrar böyle iddia, tehdit ve müdahale olduğunda yine uygun ve usülünce müdafaa edilecektir. Ayrıca bu tarz mektup ve müdahalelerin teşekkülünün sebepleri araştırılacak ve buna meydan vermemek üzere talimat verilecektir.

Emir ve ferman Padişah Hazretlerindedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

(BOA HAT 1087 44255 B 27 Ca 1243; bkz. Belge 3).

Görüldüğü gibi, Hasan Paşa'ya ait söz konusu bu mektupta, Osmanlı Sadrazamı'nın da bir derkenarı mevcuttur. Sadrazam mektubu Padişah'a arz ederken üzerine kendi fikir ve kanaatini de eklemiştir. Sadrazam'ın derkenarından, galiba Hasan Paşa'nın bu mektubuna karşılık İstanbul'dan bir cevap yazıldığı ve ayrıca Hasan Paşa'nın General Emanuel'e cevap olarak yazdığı mektubun bir suretinin İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır. Şimdilik, İstanbul'dan Hasan Paşa'ya yazılan mektuba ulaşamadık. Bu sebeple bu belgenin muhtevasını bilemiyoruz. Ancak, Hasan Paşa'nın General Emanuel'e yazdığı mektubun sureti elimizde olup, muhtevası aşağıda verilmiştir.

11. Hasan Paşa'nın General Emanuel'e Cevabı

Hasan Paşa, kendisini kandırmayı uman General Emanuel'e hitaben yazdığı cevap mektubunda, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır olarak belirlenen Koban ırmağının batı tarafında yer alan Karaçaylıların Osmanlı Devleti'nin hakimiyet sahasında olduğunu kesin bir dille ifade etmektedir. Ayrıca, Koban ırmağının batısında bulunan bir karış toprağı dahi koruyup kollamakla görevli olduğunu söyleyerek, Karaçaylılara müdahale etmemesi konusunda General Emanuel'i uarmaktadır. Sadrazamın da uygun görüş belirttiği, Hasan Paşa'nın General Emanuel'e yazdığı 29 Zi'l-hicce 1243 (12 Temmuz 1828) tarih kayıtlı cevap mektubunda özetle şöyle denilmektedir:

General Emanuel'in Mektubuna Yazılan Cevaptır

Emrinde görev yaptığım Osmanlı Devleti'nin idaresinde olan millet ve kabileler arasında bulunan Karaçay kabilesinin bize gelip bağlılık yemini ve rehinler verdiği hakkında, Karaçay halkının daha önceden Rusya devletine bağlı olduğu iddiasıyla, Kabardey kabilesi vasıtasıyla Osmanlı Devleti tebaası olan kabile ile münasebetleri sebebiyle onların baskısından kurtulmak için tarafımıza dahil oldukları ve bu sebeple rehinler verdikleri genişçe izah olunarak şahsınızın Karaçay kabilesine gücendiği ve gerektiğinde üzerlerine silahla gidileceği bildirilmiş ve onların verdikleri rehinlerin reddi ve geri iadesi ve bizim kabileyeye olan yardımlarımızın kesilmesi, tarafımızdan verilecek cevabın kendi devletiniz tarafına o şekilde arz edileceği, gönderilen mektubunuzda beyan edilmektedir.

Bundan evvelde bazı kabilelere mensup bazı haydut ve eşkıyanın Rusya sınırını tecavüz ettikleri ileri sürülerek bu kabile tarafına askeri birlikler sevk ettiğiniz Osmanlı Devleti tarafından anlaşılmuş ve müteakiben bir daha bu tecavüzün tekrar edilmemesi hususunda her iki taraf arasında muvafakat sağlanmıştı.

Her iki devlet arasında sınır olarak belirlenen Koban ırmağının bu tarafında bulunan millet ve kabileler huzurumuza çağrılarak kendilerine devlet işlerinde hükmümüz altında oldukları bildirilmiş ve karar altına alınmıştır. Rusya tarafına tecavüz etmeyecekleri şartına uyulacağına güvenilerek bütün kabilelerden rehinler alınmış ve ayrıca verdikleri ahidnâmeler Padişah Hazretlerine takdim edilmiştir. Ayrıca her bir kabileyeye Osmanlı Devleti kulluğunda devam ve her bir hususun

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

şeriat hükümlerine göre icrası için Osmanlı Devleti tarafından kadılar tayin edilmiştir. Ve elbette Müslüman Karaçay kabilesi de Osmanlı Devleti kulluğunda olacağını sağlam ve güvenilir bir şekilde ifade etmiş ve hüküm olmuştur. Bundan evvelde de Osmanlı Devleti'ne kulluk ve hizmette memnun ve istekli oldukları malumdur.

Koban nehri iki devlet arasında sınır olarak kabul edildiğinden beri bu kabileye sizden önce görev yapan generalleriniz tarafından mezkur sebeple herhangi bir müdahalenin olmadığı herkes tarafından açıkça malumdur. Binaenaleyh, sizin yazdığınız hususlara cevap vermek bizim yetkimiz dahilinde olduğu gibi, Koban nehrinin bu tarafındaki bir karış toprağı dahi koruyup kollamak devletimin bana verdiği görev ve emir dahilindedir. Karaçay kabilesinin Rusya devleti sınırına dahil ettirilmesi hususunda ise ben dahi devletime bildirmedikçe buna cevap vermek yetkim haricindedir. Ne şekilde emir buyrulursa o şekilde ferman icra olunur. Hâl ve gidişatın gerektirdiğine göre yapılacak iş bilindiği üzere himayemiz altında olan sınırın tecavüz edilmemesini sağlamaktan ibarettir.

Bu mektup dostluğumuzu bildirmek ifadesiyle yazılıp gönderilmiştir. Haberdar olduğunuz vakit doğruluğuna ve eksiksizliğine itibar etmenizi ümit ederim dostum.

(BOA HAT 1087 44255-C 29 Z 1243; bkz. Belge 4).

12. General Emanuel'in Karaçaylılara Mektubu

İngiliz, Fransız ve Rus donanmalarının 20 Ekim 1827 tarihinde Navarin'de Osmanlı Devleti'ne ait gemileri yakmalarından sonra İngiliz ve Fransızlar savaşa girmek istemediklerinden Osmanlı Devleti'yle anlaşma yolunu tercih etmişlerdi. Ruslar ise, amaçları Osmanlı Devleti'nin hakimiyet sahası üzerinde yayılmak olduğundan, savaşa girmek için bahane arıyorlardı. Osmanlı Devleti, gemilerinin yakılmasını protesto etmek için Akkerman Sözleşmesi'nin Rusya ile ilgili olan kısmını iptal ederek Çanakkale Boğazı'nı Rus gemilerine kapayınca Ruslar da 26 Nisan 1828 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açtığını ilan ederek 7 Mayıs 1828 tarihinde Prut'u işgal ederler. Böylece 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşları başlamış olur (Aydın, 2005:205).

Bu savaşların Kafkasya cephesinde Rus orduları Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya'daki idare merkezi olan Anapa Kalesi'ni kuşatarak 18 Nisan 1828 tarihinde kesin bir şekilde ele geçirmişlerdir. Ruslar, Anapa'nın zaptından sonra, Koban ırmağının batısında yer alan Kuzey Kafkasya kabilelerinin kendiliklerinden itaat altına gireceklerini umuyorlardı. Ancak Rusya'nın bu beklentisinin aksine kabileler kendi istekleriyle Rus hakimiyetine geçmeye niyetli olmadıklarını sessiz ve gergin bir bekleyiş içerisine girmek suretiyle ifade etmişlerdir. Bunun üzerine General Emanuel henüz teslim olmayan Kuzey Kafkasya kabilelerine hitaben tehdit mektupları yazarak Rusya'ya itaat etmelerini aksi halde acımasız bir şekilde cezalandırılacaklarını bildirmiştir (BOA HAT 1042 43115-P 05 Z 1243).

Anapa'nın Ruslar tarafından zaptı Kuzey Kafkasya kabileleri nezdinde hakikâten büyük bir moral bozukluğuna yol açmıştır. Çünkü bu yolla artık Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya ile olan irtibatı tamamen kesilmiştir. Osmanlı Devleti'nden artık hiçbir şekilde destek gelmeyeceğini hesap eden bazı kabileler, General Emanuel'in tehdit mektuplarının da etkisiyle, kendi istekleriyle

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Ruslara teslim olmaya başladılar. Koban ırmağının sınır teşkil ettiği bölgede yaşayan Karaçaylılar ise General Emanuel'in bu tehdit mektuplarına cevaben Osmanlı Devleti'ne tâbi olmaya devam edeceklerini bildirerek Ruslara karşı direnmeye karar vermişlerdir. General Emanuel ise Karaçaylıların bu tutumuna karşı çok öfkelenerek 15 Mayıs 1828 tarihinde Karaçaylılara hitaben bir mektup daha yazmıştır. General Emanuel tarafından Karaçaylılara gönderilen Türkçe ve Rusça mektupta özetle şöyle denilmektedir:

Karaçaylılar !

Sizlerden bana gelen mektubunuzda, benim size gönderdiğim mektubuma karşılık, sadece içinizden kendi mühürlerini basmış birkaç adamın gerçeğe aykırı sözleri ve bahanelerinden başka bir türlü dürüst cevap bulamadım. Fakat ben yalnız o adı geçenlerin sözüyle, bütün Karaçay halkını Rusya devletinin tâbiliğinden çıkmış şeklinde değerlendirmem ve düşman olarak görmem. Çünkü bundan önce de Rusya devletine tâbi halk olduğunuzu siz kendiniz daha iyi bilirsiniz.

Hâl böyle iken, Rus Çarının tâbileri değiliz demek sizin ne haddinizdir! Bir kere daha söylüyorum; şimdi sizin az bir vaktiniz kalmıştır, sizler bu zamanı boşa harcamayıp biran önce aklınızı başınıza alın. Her ne kusurunuz var ise bunların affedilmesi için hakikaten pişman olup Rus Çarına tâbi olunuz. Bunun için yeniden bir ahidnâme ve rehinler vermeniz gerekmektedir.

Sizler ancak bu şekilde Rusya Devleti'nin diğer tâbileriyle birlikte aynı muameleyi görürsünüz ve istekleriniz kabul edilip tarafımızdan yerine getirilir. Aksi takdirde şiddetle cezalandırılacak ve bundan kurtulmanız da mümkün olmayacaktır. İşte o vakit pişman olmak için çok geç kalmış olacaksınız. Bu sebeple biran önce aranızda ileri gelen ve soylu kişilerin eliyle yazılmış ve mühürleri basılmış kesin cevabınızı elçimizle göndermenizi bekliyorum.

*General Leytenant Emanuel
667 Sayılı Evrak, 15 Mayıs 1828, Stavropol.*

* * *

Devletli Efendim

Boş ve mânâsız şekilde telâkki edilmesin. Bütün kabilelere buna benzer mektup gönderilmiştir. Karaçay ülkesi kale gibi bir yerdir. Yedi türlü maden mevcut olup bundan başka yedi sekiz kabile güzergahının merkezinde olup adeta bir kilit vazifesi görmektedir. Efendimizin yardımlarına muhtaçtırlar. Aksi halde elden gitmek üzeredir. Bilginiz olsun.

*Seyyid Edhem
30 Temmuz 1827*

(BOA HAT 1042 43115-Y 06 M 1243; bkz. Belge 5).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

General Emanuel'in gönderdiği bu tehdit mektubunu Karaçaylılar da durumu bildirmek ve yardım istemek için Osmanlılara göndermişlerdir. Bilâhare bu mektup Seyyid Edhem'in derkenar ve imzasıyla Sadrazama arz edilmiştir. Ancak bu derkenarın altına düşülen tarihte bir hata olmalıdır. Çünkü General Emanuel bu mektubu 15 Mayıs 1828 tarihinde yazdığına göre derkenarın tarihi 30 Temmuz 1827 (6 Muharrem 1243) olması mümkün değildir. Yani bu belgeye göre derkenar, General Emanuel'in mektubundan yaklaşık dokuz buçuk ay önce yazılmış gibi görünmektedir. Ayrıca Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı da bu belgeyi derkenardaki tarihi esas alarak kayıt altına almıştır. Fakat yukarıda açıklandığı üzere şüphesiz bu derkenarın tarihinde bir yanlışlık vardır. Bir ihtimal ki, Seyyid Edhem yılın ilk ayı olan Muharrem ayının ilk günleri olması sebebiyle belki bir dalgınlık sonucu derkenarın altına henüz geçen yılın tarihini düşmüş olabilir. Eğer böyle ise derkenar aslında 6 Muharrem 1244 tarihinde yazılmıştır. Bu da 19 Temmuz 1828 tarihine denk gelmektedir ki böylece ortadaki anakronizm problemi ortadan kalmaktadır.

13. Hasavka Savaşı

Karaçaylılar, General Emanuel'in bu son tehdit mektubuna da olumsuz cevap vermişlerdir. Yukarıdaki belgede yer alan derkenardan da anlaşılacağı üzere durumu derhal Osmanlı Devleti'ne bildirmişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti bu sırada daha ziyade Balkanlarda ve Anadolu'daki cephelede meşgul olduğundan Kuzey Kafkasya'daki küçük Karaçay ülkesiyle ilgilenecek durumda değildir. Zaten Rusların Anapa'ya hakim olmasından sonra artık yapılacak bir şey de kalmamıştır.

Böylece General Emanuel'in yolu açılmış, Karaçay ülkesini fethetmek için önünde bir engel kalmamıştır. Esasen, General Emanuel Kuzey Kafkasya'da göreve başladığı daha ilk günlerden itibaren Karaçaylılara karşı hususi bir düşmanlık beslemeye başlamıştır. Kendisi bu göreve başlamadan önce, General Yermolov'un 1822-1825 yılları arasında Kabardey ülkesinde yürüttüğü baskı ve zulüm siyaseti neticesinde Kabardeylerin bir kısmı kendi topraklarını terk ederek Koban ırmağının batısına geçmiş ve Laba ırmağının sol tarafına yerleşmişlerdi. Müteakiben, Ruslar tarafından "kaçak" veya "isyancı" şeklinde adlandırılan bu Kabardey topluluğu bilhassa dağlık ve sarp vadilerden teşekkül Karaçay ülkesi üzerinden Ruslara karşı sürekli vur-kaç taktiğiyle akınlar düzenlemeye başladılar. Elbette bu Kabardey topluluğuyla işbirliği yapan ve hatta onlarla birlikte akınlara katılan Karaçaylıların sayısı az değildi. Neticede bu Kabardey akıncıları Karaçay'daki dağlık arazilerde gizleniyor ve Rus topraklarına buradan saldırıyorlardı. General Yermolov ve daha sonra General Gorçakov, bu Kabardey akıncılarının Karaçay topraklarında gizlenmelerine imkân vermemeleri için Karaçaylılarla bazı ticarî imtiyazlar ihtiva eden antlaşmalar yapmışlarsa da bir türlü bu Kabardey akıncılarının önüne geçememişlerdir.

General Emanuel işte bu sebeple, yani sürekli olarak Rus topraklarına akın eden Kabardeylerin Karaçay topraklarında gizlenmelerine yardımcı oldukları gerekçesiyle Karaçaylılara karşı büyük düşmanlık besliyordu. Bu yüzden göreve başlar başlamaz, Karaçaylılar ile General Yermolov arasında yapılan ticaret antlaşmasını iptal etmiş ve ayrıca Karaçaylıların Rus tarafında kiraladığı toprakları geri almıştır. Hatta General Emanuel, Kabardey akıncılarını yakalamak bahanesiyle birçok defa Karaçay'ı işgal etmeye teşebbüs etmiş ise de kendisi Rus Çarı tarafından engellenmiştir. Çünkü Karaçay ülkesi nihayetinde Osmanlı Devleti'nin toprağı idi. Yani General Emanuel'in Karaçay'ı işgal etmesi, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yeni bir savaşın doğmasına sebep olacaktı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

General Emanuel, Karaçay'ı işgal etme arzusunu nihayet 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşlarının başlamasıyla hayata geçirme imkânını bulmuştur. Anapa'nın zaptından sonra şartlar müsait hâle gelmiş, General Emanuel de Karaçay'ı fethetme planlarını yapmaya başlamıştır. General Emanuel, esasında Kuzey Kafkasya'da görev yaptığı dönemde, adını duyuracak şekilde bir askerî başarı elde etmemiştir. Halbuki kendisi Kuzey Kafkasya'da birtakım önemli başarılar elde ederek adını duyurmak ve Rus Çarı nazarında itibarını güçlendirmek istiyordu. Bunun için Karaçay ülkesinin kendisi tarafından fethedilmesi General Emanuel'e çok cazip görünüyordu (Nogaylıları, 2001:19).

Kabardey ülkesinin 1825 yılında tamamen ve kesin bir şekilde Rusya'nın hakimiyetine girmesinden sonra Karaçay ülkesinin stratejik önemi artmıştır. Çünkü Kabardey ile daha batıda Karadeniz'e yakın sahada yaşayan diğer Çerkes kabilelerini birbirine bağlayan yolların hepsi Karaçay'dan geçmektedir. Yani Kuzeybatı Kafkasya kabileleri ile Kabardey, Çeçenistan ve Dağıstan'la olan her türlü irtibat Karaçay üzerinden sağlanmaktadır. Öte yandan, Karaçay ülkesi, Kuzey Kafkasya'nın orta kısımlarında, yüksek dağların arasındaki derin vadilerde kurulu olduğundan, Ruslara karşı vur-kaç taktiğiyle savaşan Kuzey Kafkasyalılar için adeta bir sığınak vazifesini görmektedir. Karaçay ülkesi fethedildiği takdirde hem bu akınların önü kesilecek ve hem de Kabardey ülkesiyle diğer Çerkes kabileleri arasındaki irtibat kesilecektir. Ayrıca Karaçay fethedildikten sonra batıdaki Çerkes kabilelerinin işgali için yol açılmış olacaktır (Laypanları-Dudaları, 1940:44).

Yüksek dağlarla kuşatılan Karaçay ülkesini fethetmek için öncelikle buraya giden yolları ve dağ geçitlerini bilmek gerekiyordu. Bu yolları Karaçaylılar dışında pek kimse bilmiyordu. Komşu Kafkas kabilelerinden bilenlerin sayısı dahi çok azdı. General Emanuel bu gizli yolların istihbaratını Karaçay beylerinden Tengizbiy Duda ile Rus ordusunda Albay rütbesinde görev yapan Kabardey beylerinden Hatohşuk Hatohşuko (Atajuko Atajukin)'den alır.

Karaçaylı Tengizbiy Duda, Rus tahsil ve terbiyesi almış olduğundan tabiatıyla Rusya taraftarı idi. Bilhassa Kırım Hanlığı'nın da Rusya'ya bağlanmasından sonra Osmanlı Devleti'nden Karaçaylılara bir fayda gelmeyeceğini ileri sürüyor, Karaçaylıların, Rusların zorla zaptetmesini beklemektense, kendi istekleriyle Rusya'ya bağlanmasını istiyordu. Başta General Emanuel olmak üzere bazı Rus generalleriyle de yakın dostluk kurmuştu. Tengizbiy Duda'nın sırf Karaçay Valisi olmak arzusu sebebiyle Karaçay yollarının istihbaratını General Emanuel'e verdiği, hatta Rus ordusunun Karaçay'a hareket düzenlediği sırada General Emanuel'e yol kılavuzluğu yaptığı ileri sürülmekte ise de, ileride açıklanacağı üzere, bu iddia doğru değildir. Fakat oğullarından birini Osmanlı Devleti'ne rehin olarak verdiği için Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal'a karşı büyük düşmanlık beslediği de bilinmektedir. Tengizbiy Duda, hem bu yüzden ve hem de yukarıda da anlatıldığı üzere genel olarak bir Rus muhibbi olması sebebiyle Osmanlı Devleti'ne karşı pek sıcak bakmıyordu.

Kabardey Hatohşuk Hatohşuko ise eskiden beri Karaçaylılara karşı sürekli düşmanlık besleyen Kabardey beylerinin Hatohşuk sülalesine mensup olmakla birlikte Kırımşavhal sülalesine mensup olan annesi tarafından Karaçaylılarla akraba idi. Bu sebeple kendisi Karaçaylılar ve Karaçay ülkesi hakkında son derece geniş bilgiye sahipti. En büyük arzusu ise Karaçay'a vali olmak idi. Nitekim onun bu arzusu ileride gerçekleşecektir.

Böylece General Emanuel bütün hazırlıklarını tamamladıktan sonra Karaçay ülkesini fethetmek üzere toplam 1758 askerden oluşan ordusuyla 17 Ekim (modern takvime göre 30 Ekim) 1828 tarihinde üç ayrı koldan harekete geçer:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

1. General Antropov emrindeki birlikler Taşköpür vadisindeki Aman-Nihit geçidine doğru hareket eder. Karaçaylılar da Rusların buradan geleceklerini düşündüklerinden Aman-Nihit geçidinde konuşlanırlar. General Emanuel'in planı ise Karaçaylıların dikkatini buraya çekerek Karaçay ülkesine başka bir yoldan girmektir.

2. General Turçaninov emrindeki birlikler Malk ırmağının sol tarafından ilerlemek suretiyle Ishavat (Hasavut) vadisi üzerinden hareket eder. General Turçaninov'un yol kılavuzluğunu Kabardey beyi Hatohşuk Hatohşuko yapmaktadır.

3. General Emanuel emrindeki birlikler ise Narsana-Burgustan bölgesinden hareketle Üçköken ve Gum vadisinin aşağı kısımlarına doğru hareket eder. General Emanuel'in planı gizlice Hasavka vadisine gelip buradan Karaçay ülkesine girmektir (Aliyev, 1991:88).

Yukarıda, General Emanuel'in Karaçay ülkesine doğru hareket ettiği sırada yanında Karaçaylı Tengizbiy Duda'nın da bulunduğu ve yol kılavuzluğu yaptığı iddiasının yanlış olduğunu ifade etmiştik. Şimdi bu hususa açıklık getirelim. Bu iddia doğru değildir. Çünkü Tengizbiy Duda'nın kendisi, General Emanuel ve diğer Rus birliklerinin hareket ettiği gün Karaçay'da bulunmakta idi. Rusların hareket haberini aynı gün haber alan Karaçaylılar Aman-Nihit geçidini tutmuşlardır. Öte yandan General Emanuel'in başka bir yöne doğru ilerlediğini bir sonraki gün, yani 18 Ekim (modern takvime göre 31 Ekim) günü haber aldıklarında ise General Emanuel'e bu yolun istihbaratını veren kişinin ancak Tengizbiy Duda olduğunu düşünerek derhal harekete geçmişler, Hurzuk köyünde Tengizbiy Duda ve 16 yaşındaki oğlunu yakalayıp öldürmüşlerdir.

Bu durum öncelikle Tengizbiy Duda'nın Karaçay Valisi olmak arzusu sebebiyle General Emanuel'e yol kılavuzluğu yaptığı iddiasını hiçbir kuşkuyla mahal vermeden kesin olarak çürütmektedir. Eğer Tengizbiy Duda hakikaten Karaçay Valisi olmak arzusunda olsaydı kendisi o gün Karaçay'da değil, General Emanuel'in yanında olurdu. Elbette, Tengizbiy Duda'nın Rus muhibbi olduğu ve Karaçay'ın da Rusya'ya bağlanmasını istediği konusunda kimsenin şüphesi yoktur. Hatta bu tavrı yüzünden Karaçay'daki bütün kesimlerin büyük tepkisine ve düşmanlığına maruz kalmıştır. Bu dönemde Karaçay'da gerek şer'i ve gerekse örfi kanunlara göre casusluk ve hainliğin cezası sorgusuz ve sualsiz ölümdür. Tengizbiy Duda bunu bildiği halde General Emanuel'in yanına veya Karaçay dışında herhangi bir yere gitmeyip evinde oturup beklemiştir (Borlaklanı, 2001:2).

General Antropov komutasında birlikler önceden planlandığı üzere Aman-Nihit geçidinde Karaçaylıları oyalarken, 19 Ekim (modern takvime göre 1 Kasım) 1828 tarihinde General Emanuel ile General Turçaninov'un birlikleri Elbruz dağı yamaçlarındaki "El-Cürügen-Sırt" mevkiinde birleşerek Hudes ırmağı üzerinden Hasavka vadisine yol aldılar. Ancak General Emanuel'in bu taktiği aynı gün Kabardey'den gelen gizli bir bilgiyle anlaşılmıştır. Bunun üzerine Karaçay Kadısı Kadoh oğlu Muhammet Hubiy derhal Aman-Nihit'teki Karaçay askerlerinin büyük bir kısmını Ullu-Hasavka ve Gitçe-Hasavka geçitlerine konuşlandırır. Ancak, Gitçe-Hasavka'da Rusların önünü kesmek ve zaman kazanmak için bekleyen az sayıdaki Karaçay askerleri Rusların top atışlarıyla geri püskürtülür. Müteakiben General Emanuel ordusuyla Hudes ırmağını geçerek Ullu-Hasavka geçidi önünde karargahını teşekkül ettirir (Aliyev, 1991:89).

20 Ekim (modern takvime göre 2 Kasım) 1828 günü sabaha karşı saat yedi sularında Rusların Hasavka dağı eteklerinden başlattığı top ateşleriyle savaş fiilen başlamış olur. Karaçay askerleri yüksekte olduklarından Rusların top atışı etkili olmaz. General Emanuel'in emri üzerine Rus askerleri yukarı tırmanmaya uğraşırlarsa da Karaçaylılar tarafından geri püskürtülürler. Savaş aynen bu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

şekilde yaklaşık on iki saat kadar devam eder. Rus ordusu bütün çabasına rağmen Ullu-Hasavka geçidini aşamaz. Akşam vakti saat yedi civarında General Emanuel'in emri üzerine Rus ordusu savaşı bırakır, toparlanıp tekrar taarruz etmek üzere geri çekilir. Sıcak çatışma böylece sona erer.

Müteakiben Kadı Muhammet Hubiy, Rusların tekrar taarruz etme ihtimaline karşı, Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal'a haber göndererek Aman-Nihit'ta kalan Karaçay askerlerinin tamamının Ullu-Hasavka mevkiine gönderilmesini ister. Ancak Karaçay Valisi'nden gelen talimat ise oldukça enteresandır. Çünkü İslam Kırımşavhal'ın gönderdiği talimat Ullu-Hasavka ve Aman-Nihit geçitlerinde konuşlanan Karaçay askerlerinin tamamının savaşı bırakarak buldukları yerleri terk etmeleri ve Karaçay'a geri dönmeleri şeklindedir. Karaçay Valisi'nin bu talimatı üzerine Karaçay askerleri şaşkın bir şekilde geçitleri terk ederek Karaçay'a geri dönerler.

Halbuki kısa bir süre önce cereyan eden sıcak çatışma Karaçaylıların lehine sonuçlanmıştır. Çünkü bu çatışmada Rus ordusundan 5 subay ve 39 asker ölmüş, 17 subay ve 103 asker yaralanmış; Karaçaylılardan ise sadece 1 kişi ölmüş ve 3 kişi yaralanmıştır (Miziyev, 1994:91; Borlaklanı, 2001:2). Savaşta şehit olan ve adına destan yazılan "Umar" adlı yiğit Karaçay genci ise biraz önce yukarıda çokça bahsi geçen Tengizbiy Duda'nın kardeşidir.

Herhalde, Rus ordusunun taarruzu Hasavka'da başarılı bir şekilde durdurulmasına rağmen, Rusların önünde sonunda Karaçay'a gireceğini hesap eden Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal ve etrafına toplanan diğer Karaçay beyleri, Osmanlı Devleti'nden askerî bir yardım gelmeyeceğine artık kanaat getirmişlerdir. Ayrıca Karaçaylılar, Çerkes kabilelerinin muhtelif isyan hareketlerine gerek doğrudan katılmak suretiyle ve gerekse dolaylı olarak lojistik destek vererek yardımcı oldukları halde, Rusların Karaçay taarruzu sırasında, komşu Çerkes kabilelerinden yardım için tek bir kişi dahi gelmemiştir. Bu savaş sırasında Karaçaylıların elindeki askerlerin sayısı sadece; Karaçay'dan 600 ve Malkar'dan (sadece Baksan bölgesinden) 60 olmak üzere toplam 660 kişidir. Neticede Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal ve diğer Karaçay beyleri direnişi sürdürmek yerine Ruslara teslim olmaya karar vermişlerdir.

21 Ekim (modern takvime göre 3 Kasım) 1828 günü General Emanuel ve ordusu herhangi bir engelle karşılaşmadan rahat bir şekilde Ullu-Hasavka geçidinden ilerleyerek Karaçay topraklarına girmiştir. Aynı gün Vali İslam Kırımşavhal elçilerini General Emanuel'e göndererek ertesi gün teslim olacağını ve Rusya'ya bağlılık yemini edeceğini bildirmiştir.

14. Karaçaylıların General Emanuel'e Verdiği Ahidnâme

Karaçay temsilcileri 22 Ekim (modern takvime göre 4 Kasım) 1828 günü Kart-Curt bölgesinin Kılıyan Ayağı mevkiinde General Emanuel'e teslim olduklarını ve Rus Çarı'na bağlılıklarını yazılı olarak bildirmişlerdir. Söz konusu bu ahidnâmede özetle şöyle denilmektedir:

1. *Sizin büyüklüğünüze sığınarak, bugünden itibaren hiçbir hususta Rusya'ya karşı gelmeyeceğimize yemin ederiz. Rusya'ya karşı düşmanlık besleyen Kabardeyleri ve onların yandaşlarını topraklarımıza sokmayacağımıza, Rus Çarı'na ihanet etmeyeceğimize, evvelce sizden gasp ettiğimiz malları geri vereceğimize ve her türlü zararını tazmin edeceğimize yemin ederiz.*
2. *Verdiğimiz yeminlerin teminatı için sizin seçeceğiniz dört sülaleden rehinler vermeyi taahhüt ederiz.*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

3. Engellemeye gücümüz yetmeyecek sayıda çok fazla Kabardey askeri bizim topraklarımızdan geçerek Rusya'ya saldırdığı takdirde bizi suçlamayınız. Ancak böyle durumlarda sizi derhal haberdar edeceğiz. Gücümüz yettiği takdirde, size bildirmeye gerek kalmadan, Kabardeylerin Rusya topraklarına saldırmasını engellemeyi kendimize görev sayarız.

4. Rusya'ya tâbi olan diğer Müslüman halklar ile bizim aramızda cereyan eden veya edecek olan davalar ve ayrıca kendi halkımız içerisindeki davaların şeriat hükümlerine göre halli hususunda serbestlik verilmesini istiyoruz.

5. Ticaret yapabilmemiz için Kuma ırmağı kenarındaki Hahanduk-Kala'da bir pazar yerinin tahsis edilmesini; buradan tuz, demir, tahıl ve diğer ihtiyaçlarımızı karşılayabilmemiz için Rusya topraklarına serbestçe giriş ve çıkış yapmamıza izin verilmesini istiyoruz.

Yukarıda yazılı olarak bildirilen yükümlülükleri yerine getireceğimize bizler Karaçay beyleri ve bütün Karaçay milleti olarak yemin eder, yüce affınıza sığınarak bizleri bağışlamanızı ve himâye etmenizi dileriz.

Vali İslam Kırımşavhal, Mudor Kocak, Temrük Karabaş, Aslanmurza Duda, Bekmurza Kocak, Canhot Karabaş, Hacı İbrahim Botaş, Nanı Duda, Basiyat Karabaş, Tavmurza Kocak.

Bu evrakın aslı Türkçe yazılmış olup Yüzbaşı Sokolov tarafından Rusça'ya çevrilmiştir.

(Kagıyılanı, 1988:300-301; Aliyev, 1991:97-98; bkz. Belge 6).

Bu ahidnâmeyle birlikte Karaçaylılar artık bundan sonra resmen Rusların hakimiyetine girerek Çar'ın tâbileri olmuşlardır. General Emanuel, İslam Kırımşavhal'ı yine Karaçay Valisi olarak tanımış ve görevine devam etmesini istemiştir. Ayrıca General Emanuel, Rus Çarı adına, Karaçaylıların Kırımşavhal sülalesine (yalnız Açağmat koluna) "knyaz" (prens) payesi vermiş ve Eltarkaç bölgesinden 1500 desetina (1635 hektar) araziye hediye etmiştir (Nogaylıları, 2001:20).

Böylece General Emanuel nihayet Karaçaylıları hakimiyet altına alarak çok arzuladığı bu sözde askerî başarısını kariyerine eklemiştir. General Emanuel bu mutluluğunu, 30 Ekim (12 Kasım) 1828 tarihinde, emrindeki askerî birliklere yönelik yayımladığı emirnâmesinde özetle şöyle ifade etmektedir:

"Kuzey Kafkasya'nın Termopilleri, Elbruz dağının eteklerindeki, Rusya'nın düşmanı Dağlı'ların kalesi olan Karaçay ülkesi, bizim ordumuz tarafından zaptedilmiştir. Böylece, cesur askerlerimizin büyük gayret ve hizmetleri neticesinde, Kafkasya'nın kalbine giden yol açılmış, Karaçay ülkesi ilelebet fethedilmiştir. Kafkasya'nın Termopilleri sizlerin cesareti karşısında dayanamadılar. Müteakiben bu sefer kendilerini kurtarmak için çareler aradılar ve bizim affediciliğimize sığınarak Çar'ın yeni tâbileri olmayı kabul ettiler ve bize minnettar olduklarını bildirdiler. Cesur yoldaşların, aşılmaz denilen dağlar, geçilmez denilen yollar ve geçitler sizin karşısında bir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

engel teşkil etmedi. Yüce imparatorumuzun emirlerini bütün engelleri ortadan kaldırmak suretiyle yerine getirdiniz. Elbette, göstermiş olduğunuz bu üstün gayret ve kahramanlık, tarafımdan büyük bir gururla imparatorumuza bildirilecek, sizler de layık olduğunuz üzere imparatorumuzun takdirlerine mazhar olacaksınız.”

(Kagıyılanı, 1988:302; Aliyev, 1991:98; bkz. Belge 7).

General Emanuel bu emirnameinde; sanki büyük bir askerî başarı gösterip Karaçay ülkesini fethetmiş gibi gururlanarak Persler ile Spartalılar arasında geçen “Termopil Savaşı”na atıf yapmaktadır. Spartalılar, M.Ö. 486 yılında Yunanistan’ı fethetmek üzere büyük bir orduyla gelen Persleri oyalamak amacıyla seçkin askerlerini Termopil adı verilen bir geçide yerleştirirler. Persler ne kadar uğraşırlarsa da bir türlü bu üstün nitelikli Spartalı savaşçılara galip gelemeyen ve bu geçidi aşamazlar. Persler nihayet bu mücadelenin yedinci gününde Spartalıların içinden bir hainin yardımıyla dağlardaki gizli yolları öğrenip Spartalı savaşçıları arkadan kuşatarak savaşı kazanmışlardır (Herodotos, 1991:375-392). Yani General Emanuel burada Termopil geçidi ve Spartalılar ile Hasavka geçidini savunan Karaçaylılar arasındaki benzerliğe dikkat çekerek kendisinin de böyle büyük bir askerî başarıya imza attığını ima etmektedir. Halbuki durum hiç de öyle değildir. General Emanuel, Hasavka geçidini askerî güçle değil, Karaçaylıların bu geçidi boşaltması sebebiyle geçebilmiştir.

Bu tarihten sonra Karaçay toprakları artık Rusya’nın hakimiyetine girmiştir. Karaçaylılar ilk zamanlarda her bakımdan serbest bırakılmış, askerlik vs. gibi yükümlülüklerden muaf tutulmuşlardır. Bu dönemde İslam Kırımşavhal, Karaçay valiliği görevine devam etmiştir. Bu sebeple Kabardey beyi Hatoşuk Hatoşuko’nun Karaçay valisi olma isteği bir süre ertelenmiştir. Bunun yerine kendisine Karaçay’dan istihbarat sağlama görevi tevdi edilmiş ve Karaçay’da daimi ikâmet imkânı verilmiştir. Ruslar 1834 yılında Karaçaylılardan yeni bir ahidname daha almışlardır. Bu yeni ahidnameyle birlikte Hatoşuk Hatoşuko da Karaçay valisi olarak atanmıştır 1834-1836 yılları arasında Karaçay valisi olarak görev yapan Hatoşuk Hatoşuko böylece en büyük arzusunu gerçekleştirmeye muvaffak olmuştur (Tebuyev-Hatuyev, 2002:111).

Karaçaylılar, Rus hakimiyetine geçtikten sonra, Küçük Kaynarca ve müteakip diğer antlaşmalarla Rusya tarafında kalan ve bilâhare Kabardeylere verilen Karaçay topraklarının kendilerine geri verileceğini umduklarından muhtelif girişimlerde bulunmuşlarsa da bundan bir sonuç alamamışlardır. Kuzey Kafkasya’daki Rus idarecilerini sürekli kendi taraflarına çekmeyi başaran Kabardeyler söz konusu bu toprakları Karaçaylılara geri vermeyi reddetmişlerdir. Bu sebeple Karaçaylılar ile Kabardeyler arasında uzun süre büyük sürtüşmeler yaşanmıştır.

Karaçaylılar bu toprakların önemli bir kısmını ancak 1920’li yıllarda Catday Bayramuk liderliğinde başlatılan silahlı mücadele sayesinde ve bilâhare Karaçay Devlet Başkanı Kurman Gürcü’nün Moskova ile yürüttüğü diplomasi faaliyetleri neticesinde geri alabilmişlerdir. Ancak Kabardeylerin Narsana (Kislovodsk) şehrinden vazgeçmez tutumu üzerine Rus idaresi taraflar arasında yeni bir çatışmanın çıkmasına meydan vermemek için bu şehir Karaçaylıların elinden alarak doğrudan kendisine bağlamıştır. Günümüzde de bu şehir ve civarındaki topraklar Rusya’ya (Rusya Federe Cumhuriyetine) aittir.

15. Malkarlıların Rus Hakimiyetine Girmesi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Malkarluların Rus hakimiyetine geçmesi Karaçaylılardan yaklaşık iki yıl önce gerçekleşmiştir. Malkarlular da, Karaçaylılar gibi Kuzey Kafkasya'da Ruslara karşı sürdürülen muhtelif isyan hareketlerine doğrudan ve dolaylı olarak katılmışlardır. Ancak resmî olarak Rus hakimiyetini kabul ettikleri 11 Ocak (modern takvime göre 24 Ocak) 1827 tarihi öncesine yakın bir zamanda taraflar arasında herhangi bir savaş veya çatışma söz konusu değildir.

Malkarlular aslında çok daha önceki bir tarihte, Kabardeylerin tahakkümünden kurtulmak maksadıyla, Rusya'ya tâbi olmak için başvuruda bulunmuşlardır. 1773 yılında Malkar'ın Çegem bölgesinin beyleri, düz arazi ve otlakları kullanmalarına engel olduklarından bahisle Kabardeyleri şikayet ederek Rusya'ya bağlanmak istediklerini bildirmişlerdir. Ruslar ise Osmanlı Devleti'nden çekindiği için Malkarluların bu isteğine temkinli yaklaşarak herhangi bir cevap vermemişlerdir (Osmanlı, 2007:3).

Ancak Küçük Kaynarca Antlaşmasından hemen sonra Ruslar Kuzey Kafkasya'daki pozisyonlarını güçlendirmek amacıyla itaat altına aldıkları Kabardey beyleri vasıtasıyla Malkarlulara karşı baskı yapmaya başlamışlardır. General P.S. Potemkin, Kabardey beylerine, Rusya'ya tâbi olmayan veya olmaya yanaşmayan diğer Kuzey Kafkasyalı kabilelere olduğu gibi Malkarlulara da baskı yapmaları için teşvikte bulunmuştur. Kabardeyler ilk etapta kendi otlaklarında hayvan sürülerini otlatan Malkarlulardan haraç istemeye başlamışlardır (Barazbiyanı, 2007:2).

Genellikle dağlık bölgelerde yaşayan Malkarlular bilhassa kış aylarında hayvanlarını otlatmak için Kabardeylere ait otlakları belli bir bedel karşılığında kiralamaya başladılar. Ancak bu kira bedeli sürekli arttırılmak suretiyle nihayetinde Malkarluların ödeyemeyeceği bir miktara ulaşmıştır (Kipkeyeva, 2006:127).

Bunun üzerine Kırımşavhal Malkaruk, İsmail Malkaruk ve Muhammet Küçük adlı Malkarlı (Çegemli) beyler 11 Temmuz 1781 tarihinde, Kabardey'in Rus Valisi Toganov'a başvurarak, hâli hazırda sahibi oldukları toprakların kendilerine bırakılması ile Baksan ve Çerek ırmaklarının yukarı kısımlarındaki otlaklarda hayvanlarını otatabilmeleri ve ziraat yapabilmeleri; ayrıca Kabardey beyi Misost Bamatov'un (Hatohşuko/Atajukin) evvelce zorla gasp ettiği toprak ve hayvanların geri iade edilmesi şartıyla Rusya'ya tâbi olacaklarını bildirmişlerdir. Bunun dışında yine 1787-1794 yılları arasında Soltan-Mut Abay, Davletuk Abay, Musa Ahmat ve Biynöger Gergok adlı Malkarlı beyler Rusya'ya tâbi olmak için başvuruda bulunmuşlardır. Fakat Ruslar yine Osmanlı Devleti'nden çekindikleri için Malkarlı beylerin bütün bu başvurularını işleme koymamışlardır (Barazbiyanı, 2007:2, 6).

General Yermolov'un 1822 yılında Kabardey bölgesine yaptığı büyük saldırı sırasında Rus orduları Baksan ve Çegem bölgesine de girmişler ve buradaki Malkar köylerini yakıp yıkmışlardır. General Yermolov bu Malkar köylerini de Rusya toprağı ilan etmiş, Adurhay Cavbermez ve Kaşav Küçük adlı beyleri rehin olarak almıştır (Osmanlı, 2007:3).

1825 yılında Kabardey bölgesinin tamamı artık kesin bir şekilde Rus hakimiyetine geçmiştir. Direnişi sürdüren birkaç Kabardey beyi yakalanarak öldürülmüş ve bunlara ait köyler de yerle bir edilerek ortadan kaldırılmıştır. Ruslar bundan sonra batıdaki Çerkes kabileleri ile Kabardeylerin ilişkisini kesmek için Karaçay ve Malkar topraklarını hakimiyet altına almak için gerekli hazırlıklara başlamışlardır. General Emanuel bu kabilelere Rusya'ya itaat etmeleri için tehdit mektupları göndermiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Malkarlular zaten eskiden beri Rusya'ya bağlanmak istiyorlardı. General Emanuel'in mektubu üzerine Malkarlular derhal harekete geçerek Rusya'ya tâbi olmak istediklerini bildirmişlerdir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Malkar'ın Baksan bölgesi beyi Mirzakul Orusbiy ilk olarak 5 Ocak 1827 tarihinde General Emanuel'e giderek idaresi altında bulunan Baksan bölgesiyle birlikte Rus tâbiyetine geçmek istediğini bildirmiştir. General Emanuel bu sefer Malkarlıların bu isteğini memnuniyetle kabul edeceğini söylemiş, fakat bölgesel itaat yerine Malkarlıların tamamının Rusya tâbiyetine geçmesi gerektiğini bildirmiştir. Bunun üzerine Mirzakul Orusbiy geri dönerek diğer Malkarlı ve hatta Digorya (Kuzey Osetya) beyleriyle de istişare etmiş ve General Emanuel'in direktifini onlara bildirmiştir. Velhasıl Malkar ve Digor beylerinden teşekkül bir heyet 11 Ocak (modern takvime göre 24 Ocak) 1827 tarihinde Stavropol şehrine giderek General Emanuel'e Rusya'ya tâbi olmak istediklerini bildiren yazılı ahidnâmelerini vermişlerdir (Osmanlı, 2007:3).

16. Malkarlıların General Emanuel'e Verdiği Ahidnâme

Malkar ve Digor beylerinden oluşan heyetin 11 Ocak (modern takvime göre 24 Ocak) 1827 tarihinde General Emanuel'e verdiği söz konusu bu ahidnâmede özetle şöyle denilmektedir:

Pek Kıymetli Efendimiz, Kafkasya ve Karadeniz bölgesi Ordularının Kumandanı General Emanuel

Aşağıdaki imza ve mühürlerin sahibi olarak bizler; Orusbiy (Baksan) halkı adına Murzakul Orusbiy, Çegem halkı adına Kelmambet Baymurza, Holam ve Bızıngı halkı adına Muhammet Şakman, Malkar (Çerek) halkı adına Hacı Arslan Canhot; Digor (Kuzey Osetya) halkı adına Kasay Kubadiyev, Davletuka Abisalov, Biynöger Karabugokov, Soza Sovatov ve Tatarhan Tuganov; sizden, bütün Rusya'nın efendisi yüce imparatorumuz Nikolay Pavloviç ve onun veliahdından, halkımızı korumasını ve himaye etmesini istiyoruz. Bu arzumuzun kabulü için bizler, bütün halkımız ve rehin olarak verilen çocuklarımız, size, bütün Rusya'nın efendisi İmparator Nikolay Pavloviç ve oğlu Aleksandr Nikolayeviç'e bağlılık yemini ederek ahidnâmemizi takdim eder, gerektiğinde imparatorun ordusuna katılmayı taahhüt ederiz.

Türkçe yazılan bu evrak aynen Rusça'ya çevrilmiştir. Yukarıda adı geçen bu halkların temsilcilerinin hiçbirisi okuma yazma bilmediklerinden imza yerine parmak basmışlardır: Murzakul Orusbiy, Kelmambet Baymurza, Muhammet Şakman, Hacı Arslan Canhot; Kasay Kubadiyev, Davletuka Abisalov, Biynöger Karabugokov, Soza Sovatov ve Tatarhan Tuganov.

General Emanuel, 11 Ocak 1827.

(Osmanlı, 2007:3 bkz. Belge 8).

Bu ahidnâmeyle birlikte Malkarlılar artık resmen Rusya'nın hakimiyetine geçmiştir. Bu tarihten sonra Ruslar yürüttükleri siyaset gereğince kendi idarelerini Malkar'da hemen kurmamışlardır. Yönetim bir süre daha eskiden olduğu gibi Malkarlı beylerin elinde kalmıştır. Ruslar ilk olarak 1831 yılında Malkar'ın Çegem bölgesinde kendi idarelerini kurma teşebbüsünde bulunmuşlarsa da Çegemlilerin büyük tepki göstermesi üzerine bu teşebbüslerinden bir süreliğine vazgeçmişlerdir. Ruslar ancak 1846 yılından itibaren yavaş yavaş Malkar'da kendi idarelerini kurmaya başlamışlardır. Bu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

tarihten sonra Malkarlılar başlarına tayin edilen Rus valileri tarafından yönetilmişlerdir (Barazbiyanı, 2007:6).

1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı, Rusların Kafkasya cephesinde 27 Haziran 1829 tarihinde Erzurum'u işgal etmesi ve Balkan cephesinde 28 Ağustos 1829 tarihinde Edirne önlerine kadar gelmesiyle sona ermiştir. Neticede 14 Eylül 1829 tarihinde, II. Mahmut, Rusların ilerleyişini durdurmak için şartları çok ağır olan Edirne Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti bu antlaşmayla Kuzey Kafkasya'daki bütün haklarından vazgeçmiş, kuzeyde Koban ırmağı ağzından güneydeki Bzıb ırmağı ağzına kadar olan Karadeniz'in kıyı kontrolünü Rusya'ya devretmiştir.

17. Sonuç

Böylece Osmanlı Devleti'nin, Fatih Sultan Mehmet zamanından itibaren hukuken de olsa Kuzey Kafkasya üzerindeki hakimiyeti sona ermiştir. Osmanlı Devleti gerçekte bu bölgede tam mânâsıyla bir hakimiyet kuramamıştır. Osmanlı Devleti bölgenin idaresini doğrudan yürütmeye teşebbüs etmiş ise de Kırım Hanlığı buna sürekli mani olmuştur. Osmanlı Devleti, Kırım Hanlığı'nın bu tutumuna karşı pek ses çıkarmamış ve üzerinde durmamıştır. Çünkü Kırım Hanlığı Karadeniz çevresinde her türlü tehdit ve tehlikeye karşı Osmanlı Devleti hesabına bölgenin muhafızlığını yapmış ve bilhassa Rusların 18. yüzyıl sonlarına kadar Karadeniz'e inmesini önleyen başlıca kuvvet olmuştur. Osmanlı Devleti böylece kuzey ve doğudaki sınırlarını Kırım Hanlığı vasıtasıyla emniyete almış olduğundan Balkan ve Avrupa fetihlerine rahatça yönelebilmştir (İnalçık, 1944:185-186).

Bunun dışında Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkasya'nın dağlık yapısından kaynaklanan ulaşım zorlukları ve iktisadî faaliyetlerin son derece zayıf olması sebebiyle bölgeden köle ve hayvan dışında vergi olarak toplanacak kıymet arz eden bir metanın olmayışından bölgeyi vergi verir hale getirmek için emek ve zaman harcamak istememiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkasya'nın bilhassa merkezi ve batı kısımlarında ne bir devlet teşkilatı tesis etmiş, ne de herhangi bir imar çalışmasına girmiştir.

Kırım Hanlığı'na gelince; Kuzey Kafkasya kabileleri, gerek Altın Orda Devleti ve gerekse Kırım Hanlığı için eskiden beri yağma, haraç ve köle toplama bölgesi olarak kabul edilmiştir. Bilhassa Çerkes beylerinin kızlarını Kırım hanlarıyla evlendirmek suretiyle Kırım hanları üzerinden bazı etkili makamları elde etmeleri ve ayrıca Kırım hanlarının çocuklarının eğitimi ve terbiyesiyle ilgilenmek yoluyla taraflar arasında zaman zaman dostluk münasebetleri tesis edilmiş olsa da bu durum Kırım hanlarının sürekli olarak "könçeklik" (sözde yiğitliklerini sınamak için yaptıkları yağma ve talan) adı altında Kuzey Kafkasya'ya saldırmalarına engel olamamıştır (Traho, 2007:25). Velhasıl Kırım Hanlığı, Osmanlı Devleti'nin bölgeye fiilen girmesine engel olduğu gibi, kendisi de burada kasıtlı olarak bir devlet idaresi kurmamış, her bir kabileyi başlarındaki beyleriyle sözde serbest bırakmıştır. Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı ile Kuzey Kafkasya kabileleri arasındaki bu şekil münasebet Ahmed Cevdet Paşa tarafından şöyle özetlenmektedir:

Çerkesler iki-üç yüzyıldan beri Osmanlı Devleti'nin elinde idi. Lâkin, Kırım'ın bağlı topraklarından sayılmakla, ne Osmanlı Devleti Çerkeslerin hâlini bilir, ne de onlar doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ni tanır. Tatarlardan başkasıyla konuşmadıkları için üzerlerine subay ve vali nasbolunmazdı. Din ve devleti tanımaz, belki

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

dünyada Tatarlardan başka insan olduğunu bilmezlerdi (Ahmed Cevdet II, 1994:705-706).

Çerkes kökenli bazı araştırmacı ve yazarlar, Ahmed Cevdet Paşa'nın bu ifadelerine atıf yaparak, Kuzey Kafkasya kabilelerinin Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı'na sadece hukuken bağlı, fiiliyatta ise hür ve bağımsız bir yapıya sahip olduklarını söyleyerek bunu bir gurur vesilesi olarak takdim etmektedirler. Halbuki söz konusu bu serbestlik, Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı'nın Kuzey Kafkasya'da tam bir hakimiyet sağlamakta güçlük çektiğinden değil, bölgeyi önemsemediklerinden ve yukarıda açıklandığı üzere buradan farklı şekillerde faydalanma isteğinden kaynaklanmaktadır.

Bu sözde hür ve bağımsız yapı, gerçekte ise yüzlerce belki binlerce yıl aynı şekilde süre gelen ilkel kabile düzeni, Kuzey Kafkasyalı kabilelerin aleyhine işlemiştir. Beylerinin şahsi menfaatleri doğrultusunda cereyan eden kabileler arasındaki kısır çekişmeler ve düşmanlıklar, birbirlerine sürekli hücum ederek yağma ve talan faaliyetleri, aslında bölgede hür ve bağımsız bir hayatı değil, tamamen bir kaos ortamını yaratmıştır. Velhasıl kısaca özetlersek Kuzey Kafkasya'da neredeyse modern zamanlara kadar deyim yerindeyse destan çağları yaşanmıştır. Halbuki dışarıdan da olsa erken dönemlerde tesis edilecek bir devlet teşkilatı bölgede zamanla bir devlet geleneği oluşturacak ve müteakiben zamanı geldiğinde kendi bağımsız devlet teşkilatını teşekkül ettirecekti. Böylece bölgenin gelecekteki kaderi müspet yönde değişebilirdi. Maalesef Kuzey Kafkasyalılar devlet kavramının ne olduğunu ilk defa Ferah Ali Paşa zamanında öğrenmişlerdir. Ferah Ali Paşa'nın samimi gayretleriyle bölgede bir devlet düzeni teşekkül etmeye başlamış, ancak onun da ömrü yetmediğinden bölgede devlet idaresi tesis etme çabaları yarım kalmıştır. Ayrıca haleflerinin basiretsiz ve liyakatsiz olmaları, idarecilikten ziyade köle tüccarlığıyla uğraşmaları sebebiyle Ferah Ali Paşa'nın yarım kalan bütün gayret ve emekleri de boşa çıkmıştır.

Kırım Hanlığı'nın baskı ve zulüm siyaseti yüzünden Kuzey Kafkasyalılar Osmanlı Devleti'yle doğrudan münasebet kurmayı çok arzu etmişlerdir. Böylelikle Kırım Hanlığı'nın baskısından kurtulmayı ummuşlardır. Fatih Sultan Mehmet zamanından itibaren doğrudan Osmanlı Devleti'nin idaresine geçmek için Kuzey Kafkasya'dan birbiri ardına heyetler gitmişse de Kırım hanlarının araya girmesiyle bu teşebbüsler hep sonuçsuz kalmış ve bu da Kuzey Kafkasyalıları Rus Çarı IV. İvan'ın (Korkunç İvan) kucağına itmiştir. Kuzey Kafkasyalılar Ruslardan Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı'ndan hiçbir zaman görmedikleri kadar iltifat görmüşlerdir. Ruslar muhtelif hediyeler ve birtakım imtiyazlarla Kuzey Kafkasyalı beylerin sempatisini kazanarak onları kendi taraflarına çekmeyi başarmışlardır. Rusların bu teveccühlerinde samimi olmadıkları sonradan anlaşılmıştır ama Rus emperyalizmine karşı tedbir almak için artık çok geç kalınmıştır. Bundan sonra Ruslar gerçek yüzlerini göstererek Kuzey Kafkasya'da uzun yıllarca sürecek acımasız katliamlarına başlamışlardır.

Osmanlı Devleti ancak Kırım Hanlığı'nın kaybedildiği Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Kuzey Kafkasya'ya önem vermeye başlamış, Kuzey Kafkasya'yı Ruslara karşı bir tampon bölge haline getirmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nin asıl gayesi Rusların Anadolu'ya girmesini engellemektir. Bu sebeple, Battal Hüseyin Paşa'nın başarısız harekatı dışında, bölgeye fiilen girmek yerine silah ve lojistik destek vererek Kuzey Kafkasyalıların direnişi vasıtasıyla uzun bir müddet Rusları oyalamış, ancak yine de Rusların Anadolu'ya girmesine engel olamamıştır. Nitekim Ruslar Kuzey ve Doğu Anadolu içlerine kadar gelmeyi başarmışlardır. Neyse ki karşısında, eski gücünü kaybetmiş de olsa, büyük bir imparatorluk geçmişi olan Osmanlı Devleti vardır. Bu sebeple Ruslar o günkü şartlarda Osmanlı Devleti'ne karşı üstün durumda olmalarına rağmen

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Anadolu'yu kalıcı olarak işgal etmemişlerdir. Elbette Osmanlı topraklarında gözü olan diğer Avrupalı devletlerin de baskısıyla Anadolu'yu terk etmek zorunda kalmışlardır.

Bundan sonra Kuzey Kafkasya korkunç felâketlere maruz kalacağı acı bir mukadderatın mahkûmu olmuştur. Ruslar 1864 yılında Kuzey Kafkasya'da tam bir hakimiyet sağlayana kadar bölgede sayısız katliam gerçekleştirmiştir. Bu süre içerisinde Karaçaylılar da dahil olmak üzere Kuzey Kafkasyalılar ülkelerini kahramanca savunmuş ve Ruslara büyük kayıplar verdirmişlerdir. Ancak düzenli ve üstün Rus kuvvetlerine karşısında, Şeyh Şamil'in mücadelesi de dahil olmak üzere, bütün bu direniş hareketleri beyhude olmuştur. Kuzey Kafkasyalıların topraklarını Ruslara karşı savunmalarında başarısız olmalarının en temel sebebi de yukarıda sebepleriyle açıklandığı üzere bölgenin bir devlet idaresinden yoksun olmasıdır.

18. Belgeler

Çalışmamızda atıf yapılan belgelerin bazılarının transkripsiyon ve orijinal kopyaları aşağıda verilmiştir.

Belge 1.

Karaçaylıların Osmanlı Devleti'ne Verdiği Ahidnâme

Bâ'is-i ahidnâme oldur ki

Kabilemiz ahalisiyle minel-kâdim devlet-i aliyye-i Osmaniye-i ebediyeye kulluk ve sadâkat dâiyesinde olup ancak içlerimizde fenâlar zuhur ederek sârıklarımız Rusyalu tarafına mürûr ile ahrâr ve fesaddan hâli olmadıkları hasebiyle Rusyalu tarafından dahi bu tarafa mürûr ile hasâr ve taadilerden vâreste olmadıklarımız ve derun-ı kabilemizde şeriat-ı Muhammediye icrâ olunmadığı ve beher hâl-i hüsn-i usûle rabt olunmamız hususu matlubumuz ise de bundan akdem muhafız bulunan vüzerâyı izâm hazerâtı taraflarından sıhhat-i keyfiyetimizin der-devlet-medâra ifâdesini iltizam etmeyüp mu'ahharan müsaade-i aliyye iltimas olunarak cümle Abaza ve Çerâkise kabaili tarafından ahvâl-i keyfiyetimiz ve der-bar-ı karar-ı mülûkâne inhâ ve geçen sene elçiler tertib olunub Trabzon vâlisi ve Anapa muhafızı vezir-i celâdet-semir devletlü el-hac Hasan paşa efendimiz hazretlerine ve ondan der-saadete irsal ve kıbal-i saltanat-ı seniyyeden merhamet ve şefkât-i şâhâne ibzâl buyrularak niyâzlarımıza bil-müsaade müşârün-ileyh hazretleri bin-nefs Anapaya teşrif ve her bir hususa nizam ve suret vermeleri irâdesine mütebeyyin müşârün-ileyh hazretleri asâkir-i külliye ve edevâtiyle bis-savle vel-celâde Anapaya vüsûlünde cümle kabail ve akvam-i ber-vech-i taltif davet buyurup herkes "semi'nâ ve ata'na" merasimine tâbiyet ile icâbet ve sahrâyı Anapada hayme-nişin-i ikâmet ve haklarımızda lütûf ve ikrâm ve eslâfını sâbık atayat ve hil'at ve ramlarıyla 'alâ-merâtibihim riâyet buyurup tafsil-i keyfiyetimiz ifâde olundukta bundan sonra şeriat-ı Muhammediyeye imtisâl ve muvâfakat rızayı devlet-i aliyyeye itaat ve muhafız bulunan vüzerâyı azam hazretlerine hizmet etmek ve bundan evâ'ilde ahkâm-ı şer'i münife münâfi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

şâss-ı cebriyye olan bu bid'at-ı rediyyeden udûl ve ahkâm-ı şer'iyyeye rücu' olunarak her bir hususumuz ber-nehc-i şer'i rü'yet ve irâde-yi hazret-i padişahîye kulluk ve itaat ve rıza-yı devlet-i aliyyeye münâfi ve şeri'at-ı Ahmediyyenin hil'afı olur hâlâtta mübâadet ve her bir hususumuzda muhafız bulunan vüzerâ-yı izâm hazeratına mürâca'at ve devlet-i aliyyeyi ebediye ile Rusya devleti miyânesinde vukuu bulan sulh ve safvet takarrur ve devam buldukça bizlerden hududu tecavüz etmemek ve sâriklarımıza ve fenâlarımıza takayyüd olunup bu hâle cesâret veya bir günâ muhalefet olanların te'dibine bakılmak ve def'ine muktedir olmadığımız eşhasın te'diblerinde muhafız-ı müşârün-ileyh hazretlerine haber verilip re'y ve emirleriyle lâzım gelen te'dibleri hususunda bil-ittifak muvafakat ve mümâselet olunmak ve Rusyalı tarafından hilâf-ı şürût hududu tecavüz edeni olur ise mukâbele-i bil-mis'îl lâzım gelir ise de ibtidâ keyfiyyeti müşârün-ileyh hazretlerine ifâde eyleyüp ne vecihle emir ve re'y buyrulur ise ol vecihle amel ve hareket olunmak ve kabilemiz beyninde emniyet tahsil edip îmân ve İslâmlarımızın teşhir ve takviyesini mucib ta'lim ve ta'allüm-i ulûm olunup zikr olunan taahhüdatımızda sâbit ve dâim olmalarımız husus-ı hayriye ve mesâlih-i şer'iyesini müşârün-ileyh hazretleri cümlemize irâe ve teklif buyurduklarında bizler dahi huzûr-ı devletlerinde müctemi' olan ulemâ ve sulehâ ve cümle ümmet-i Muhammed mahzarlarında teslim ve taahhüd olunup ervâh-ı âlemiyân ve ziyâ-bahş-ı zemin ü zeman olan şevketlü, kudretlü, mehâbetlü, kerâmetlü, adâletlü, azametlü padişahımız efendimiz hazretlerinin devam-ı ömr ü saltanat ve şevket ve ikbâl-i mülükâneleri da'avât-ı hayriyesi yâd ve teşekkür olunarak ba'dezin devlet-i aliyye-i ebed-kudret ve nusret ve azamet rehînin hayrhâhına mihman ve bedhâhına düşman olmak ve şeri'at-i Muhammediyeden ayrılmamak ve şâss-ı bid'atını bir dahi işlememek ve Rusyalı hududuna geçmemek ve zikr olunan maddelerde vâlimizin emrine muhalefet iş tutmamak ve emn-i tarîk hususunda "rüz u leyâl" dikkat ve basirette kusur etmemek üzere kasem-i billah kasdıyla Kur'ân-ı Kerîm ve Furkan-ı Hakîm, vâcibü'l-'azîme her birlerimiz, ferden ferden, bast-ı dest ederek ahd-i metîn ve edâyı yemîn olunduktan başka şurûtümüzü tasdik ve uhudumuzu takviye ve tahkik için her bir kabileden çend nefer rehinler nezd-i müşârün-ileyhde tevdi' ve ibkâ ve kendi kabilemiz olan Karaçay halkımızdan olmak üzere iki aded nefer rehinlerimiz teslim olunduğunu müş'ir ikrâr ve îmânımızı mübeyyin senedimiz der-devlet-medâra takdîm olunmak için hıfzan lîl-makal işbu taahhüd ve tasdik-nâmemiz terkim ve müşârün-ileyh hazretlerine takdim olundu.

El-â'bâdü'l-dâi' Ahmed Efendi, El-â'bâdü'l-dâi' Mehmed Efendi, El-â'bâdü'l-dâi' Ali Efendi.

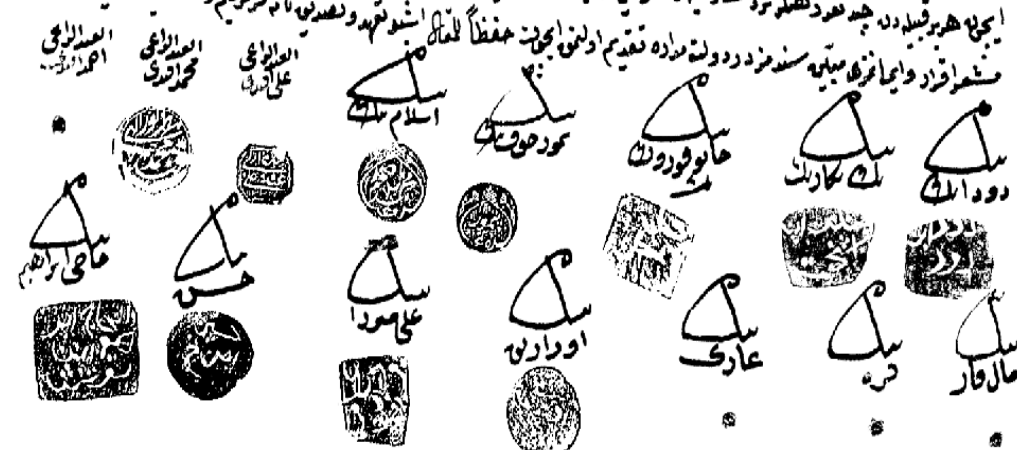
İslâm Bey, Temürcük Bey, Cabü Koron Bey, Biynöger Bey, Duda Bey, Malkar Bey, Kara Bey, Ari Bey, Odarik Bey, Ali Mirza Bey, Hasan Bey, Hacı İbrahim Bey.

(BOA HAT 1104 44590-E 25 R 1242).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

باشم عهدنامه اولوله
 قیلمز اهلسید من الیم دولت عهد عثمانی ابریه قولوب و صراف دایم سنه اولوب آقچه ایملر مزده خاثر ظهور ایدره دلق سارقلر بر روسیه اولونمز مروت ایه
 اخرا وضاعه خلا اولور قرقا سید روسیه اولونمز دولت دمی بوظرفه ضرور ایدره خسار و فخر بلرزده وارسته اولور فلر من و درون قیدلر مزده شریف محمدیه
 ابر اولوندی و بهر حال حسن اصول دین اولور اتمار خصومی مظلوم ایلیم بوزره اقم حفظ بولونا و ذرای عظام جفریزه طرفلر مزده صمیمه کیمین بوزره درود اولور ایدره
 افاده کئی التزام ایتمی بوزره اتمار علیه ایشهر اولوروز جمله نازه و هر کسه قیام طرفلر من احوال کیمین دریا کونکوز دملوکا ایاتنا و کیمین ایملر ترتیب اولونیب
 طریزون و کیمین انا کیمین دولت اولور اتمار کیمین باشا اتمار جفریزه اولوروز در سعادته ارساله و قبل کیمین بدت مروت و شفقت شاهانه ایزال بوردوروز
 نیازلر مزده بالمسعود مشارالیه جفریزه بالفنسی انا بیزین و هر بر خصومه نظام و صورت و بر طرفی اراده سنه مینین مشارالیه جفریزه عساکر کیمین وادو ایتدیه
 بالکسوده و الخلاهه آنا بیه وصوله جوقابل و توفیق بروهه لطیف دعوتی بویوب هر کسنه سمعا و اطعنا امر سنه تبعیت ابر اجابت و صحیحی آنا بیه خیمین ایتم
 و خدمتنده لطف و کرامت واسطی سابق عطا ایات و خلعت و در لایه علی مرتبهم در عیاشی بویوب تفصیل کیمینر افاده اولوروز بوزره صکره شریف محمدیه
 اشتغال و مواضعت و رضای دولت علیه اطاعت و حفظ بولونا و ذرای عظام جفریزه خدمت اتمار بولوروز آنا بیه اتمار شریف محمدیه و اطاعت و رضای
 اولونیب برده ریددن عودن و احکام شریفیه رجوع اولوروز هر جفریزه بوزره اتمار شریف محمدیه و رضای عظام جفریزه مر اجبت و دولت علیه ایدره ایه
 دولت علیه ضانی و شریف اتمار کیمین خلاقی اولور حاللر مزه سعادت و هر جفریزه مزده حفظ بولونا و ذرای عظام جفریزه مر اجبت و دولت علیه ایدره ایه
 روسیه دولتی میانه سنه وقوع بلان صلح و صغیره تغیر و دوام بولونیب بزردهت حدودی کجا و اتمار کیمین و سارقلر مزده و ذنا لرنزه تغیر اولونیب
 بوهال سعادت و سکون و نعمت اولور اتمار کیمین تا دین بیاقلیم و دفعه مغز اولور اتمار کیمین اشخاص کیمین تا دین بیاقلیم و حفظ بولونا و ذرای عظام جفریزه مر اجبت و دولت علیه ایدره ایه
 و امر بولور اتمار کیمین تا دین بیاقلیم بالا اتمار موافقت و مخالفت اولونیب و روسیه اولونمز دولت خلاف شروط حدودی کجا و اتمار کیمین تا دین بیاقلیم و حفظ بولونا و ذرای
 مقابله بالمثل لازم کولور کیمین اتمار کیمین مشارالیه جفریزه افاده ایتمی بوزره اتمار کیمین تا دین بیاقلیم و دفعه مغز اولور اتمار کیمین اشخاص کیمین تا دین بیاقلیم و حفظ بولونا و ذرای
 تحصیل ایروب ایتمار و اسلاف کیمین تشبیه و تقویتمی موجب تعلیم و تعلم علوم اولونیب ذکر اولونا تقدیمه نابت و دائر اولور اتمار کیمین تا دین بیاقلیم و دفعه مغز
 شریفی مشارالیه جفریزه جمله اراة و تکلیف بورد کلر مزه بلور دمی معلوم دولور مزه مجمع اولور اتمار کیمین تا دین بیاقلیم و دفعه مغز اولور اتمار کیمین اشخاص کیمین تا دین بیاقلیم و حفظ بولونا و ذرای
 اولونیب ارباب علمای و ضیاع شریفین و ذنا اولونمز دولت کیمین قوتو مهابتو کرسلو غلامو غلامو به شاعر افند مزه جفریزه کیمین تا دین بیاقلیم و دفعه مغز اولور اتمار کیمین اشخاص کیمین تا دین بیاقلیم و حفظ بولونا و ذرای
 و شوکت و اقبال ملکوتی کیمین دعوت خیریه ای کیمین و تکلو اولوروز بعد ازین دولت علیه ایدریم و نصرت و عظمت رهینک خیر خواهن مهابت
 و بر خواهن دشمن اولونیب و شریف محمدیه دن ایرامان و خاص بدعتی بوردی اتمار کیمین دروسیه لوهودن کجا طمک و ذکر اولونا ماده لورده و الحاکم
 امره کیمین ایش طومار و اسلحی خصومنده روز لیکه دقت و بصیرتده قصور اتمار کیمین اوزده قسم نامه قصید قران کریم و قران حکیم
 واجب القیمه هر بر بیزه فرقه فرقه سلطنت ایدرک عهد مینین و ادای مینین اولوروز کیمین شرفی تصدیق و عهد بری تقویتمی
 ایچیه هر بر قیلدن چند نفر دهلر مزه مشارالیه ده تودی و ایقا و کنده قیلد مز اولور اتمار کیمین تا دین بیاقلیم و دفعه مغز اولور اتمار کیمین اشخاص کیمین تا دین بیاقلیم و حفظ بولونا و ذرای
 مشرف اولور و ایچ نفره مینیه سوزده و نه ندرده تقدیم اولونیب ایچیت حفظاً للعالم اشرفه و تصدیق نامه بوزره و مشارالیه جفریزه تقدیم اولور

Belge 2.**General Emanuel'in Hasan Paşa'ya Mektubu**

Muallâ el-muhterem alicâhlu Trabzon valisi ve kala-i Anapa muhafızı Hacı Hasan Paşa cenâb-ı dostâneleri

Size şüphesiz ma'lûmdur ki Karaçaylar Rusya askeri büyük ve küçük Kabartın derûnuna dâhil olmakdan mukaddem kendi özleri Rusya devletine ta'alluk oldukları bildüğü ve Kabartılara da kendi iddetince harac da virürler idi ve bu Karaçaylar 1240 senede Kabartılardan fitnekârlar nehr-i Koban'ın öte tarafına firar oldukdan sonra Rusya hâkimleri ol vakit onların seyri-hâl-i ömr-i maişetine hürmet iderek Kabartıların yassak ve haracından murahhas indirdi ve mukaddem Kabartıların ihtiyarlarında olan yirlerde de kendi mallarını otlamak için emir ve ruhsat virildi böyle olmak ile firarî Kabartıların ilâcı kesilüb Karaçayların yirinden geçmemiş hudûd-ı etraf Kabartıdan bir gayri hâl sirkatlıklar vâki itmeğe olmadığından ve onlar ile ki katınmakları olmak için onları da haine çeküb Rusyaya karşı etdiler onun için yirinde olan hâkimlere vâcib olunmuşdu kararına göre tenbihler câri itmeğe ondan sonra Kabartılar yine aldatmak ve korkutmak ile Karaçayları o hâle saldılar ki kendi özlerini düzeltmek bedeline muft olduklarına yemin ile size gizlü emânetler virmişler ve böyle kendi hâin ve karşı işleri Rusya hâkimlerin mefhûminden yemin ile mahfî itdiler daima sirkatlıktan hıfz olunmak için ikrarlar idüb ve firarî Kabartılar ile katınmakları kati'tmek ve onları kendilerinden hiçbir dürlü özür ve bahane ile Rusya hudûdun derûnune geçürmemek ve şöyle ahd-i ikrarları tahkik üzre geçen sene âhîrine dek dürüst hıfz itmişler ve bu mürûrusunda kendi hafif akıllarından her bir husûs üzere itdüğü and ve yeminlerini nakz etdiler şöyle olmak ile yine vâcib ve iktizâdır kendi umûrumda olan eyâletin ehlûleri halkı için ve hem burda mukaddem olan hâkimlerin bazınmamakları ile kalmış böyle yoruksuz işleri kati'tmek için onlardan cedid and ve yemin taleb itmeğe benim padişah imperatora sıdk-ı ihlaslu ri'âyeleri olmak hususundan ve hem emânlara ve vakt-ı karşulukda onlara mukabilesi ile hareket görmeği çünküm Kafkas hududu etrafından kadr-ı kudret-i ali Osman Sultanun mutâbi yirler benim padişahın imperiyesinden nehr-i Koban ile müteferrik olunur ve Karaçaylar da nehr-i Kobanın sağ kenarında sâkin olanlar hiçbir revnak-ı ali Osman devletın ri'âyeleri hesâbında olmamışlar ve ben görürem onlara ki emânetler virmeği kabul itdürmeği ve hem onları almak cenâbınız tarafından dürüstlük nakz olunmaktır ve hem onun birle ma'ân aleyh sulh-ı misâlinde ve bu sebebler üzre size ricâ ederim nice ki sıdk-ı dostânemize her bir dürlü vâki olacak nâhoşluklardan ibtidâ Karaçaylara kendi emânetleri avdet idesiz ve hem kendi cenâbınızın iânetinden onları men idesiz eğer sebebler var ise bunu siz encâm itmeğe koymıyan rica iderim bu mahsûs gönderilen adamımız ile beni haberdâr itmeğe zirâ bu husûs üzere benim vâcibimdir padişah-ı imperatoruma arz-ı izhâr itmeğe.

General Leytenant Emanuel

1668 Rakam, 7 Teşrin-i sâni 1827 Rumî, Istarpolde.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Высокопочтенный и высокопочтенный трабезонский вали, блюститель крепости Анапа Аджи Асан Паша

Вам без сомнения известно, что карачаевцы до занятия большой и малой Кабарды Российскими войсками признавали зависимость от Российского правительства и платили кабардинцам по их обычаям дань, сии самые карачаевцы в 1825 году, после побега бунтовавших из кабардинцев за Кубань, Русским начальством в уважение к тогдашней покойной жизни их, освобождены от кабардинских и получили позволение занимать для пастьбы скота своего земли бывшие кабардинского владения. Между тем беглые кабардинцы, не имея возможности иначе хищничествовать на линии как через земли карачаевцев, и чтобы иметь в них сообщников вовлекли их в проступки противу России, за которые местное начальство принуждено было употребить меру наказания, после чего кабардинцы же обольщениями и угрозами до того довели карачаевцев, что они вместо исправления, с присягою в покорности выдали Вам тайно Аманатов и сей поступок свой закрыли от внимания русского начальства присягой, которою обязались навсегда удерживать их от хищничества, прекратить сношения с беглыми кабардинцами и ни под каким видом не пропускать их через свои земли в российские границы, что и действительно соблюдали до окончания прошлого года; но в продолжение сего, по легкомыслию своему совершенно во всё нарушили данную присягу и я вынужденным нахожусь теперь для спокойствия жителей управляемой мною области, и для прекращения беспорядков, допущенных нерешимостью бывших здесь начальников, требовать от них вновь присягу на верноподданство моему государю Императору и Аманатов, а в случае упорства, употребить против них оружие. Поелику же владения Высочайшего султана со стороны Кавказской линии отделяются от Империи моего Государя рекою Кубанью и Карачаевцы, живущие на противном берегу оной никогда не были в числе подданных или отдельной от Османской Порты, то я заключаю, что наклонение к выдаче аманатов и присяги есть с Вашей стороны нарушение справедливости и вместе с тем Высочайшего трактата и по сим причинам прошу Вас как истинного друга в предупреждение всяких неприятностей возвратит карачаевцам их Аманатов и отказать им в своём покровительстве. Если же по каким-либо причинам это для Вас невозможно, то прошу Вас с сим же нарочно посылаемым уведомить меня, ибо я должен буду всеподданнейше донести о сем моему Государю Императору.

Генерал Лейтенант Эмануэль

№ 1668, 4 ноября 1827 года, г. Ставрополь.

(BOA NAT 1089 44279-Ç 29 Z 1243).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Высочайшим повелением и по воле
 повелением Государственным
 Великим Князем Кавказским
 отцу Анапа Агари Асан
 Паша.

معالی الختم علیها صلوات بر من والیس وقلعة اناپه
 حافظی حاجی حسن پاشا جناب و سنانه زری

Великим Князем Кавказским
 воеводам, отцу Каракаеву
 от записки воевод и ма
 мии Кабарды Российским
 воеводам признавали дава
 елиosity свою от России
 екло Правительство
 мии Кабардинцам по
 иать обывающих дава, еи са
 иеи Каракаеву в 1825 со
 ду после победы Бутова
 воевод от Кабардинцев
 да Кубань, Русским на
 каивать в увеличил
 кь товоиной покойной
 тиреи иать освободил
 оть Кабардинцам на
 и поимки позволения
 кимато дич паша
 скота свою земли б
 чий, Кабардинцам видения

سزده شعبان معلومدر که فریاد رویه
 عسکری بیوک و کچوک قیارتنگ و روننه داخل اولمده
 مقدم کند اوزاری رویه و اتنه تعلق اولد و فلری
 بلد و کی و قیارتوره ده کند عده خراجده و پرور ابدی
 و بو فریاد ۱۲۳ سزده قیارتورون فتنه کار لر نه
 قریانک و اول طرفنه فرار اولدند فلک رویه حالکری
 اول وقت اولار که سیر حال عمر سیشینی نه حرفت ایدر
 قیارتور که ساقی و خراجندن مورخس ابدندی
 و مقدم قیارتور که اختیار لر بنده اولان بر لوه و
 کند مال لرینی اولد اتنی ایچون امر و خفت بر لری

и мнѣ... непротивленіи и некроу...
 свои земли въ российскіе вера
 ности, и то іс дѣйствительны
 сабогодомъ до аномаліюгу
 шлаго года; но въ пероду
 кінъ его, по имко мѣстн
 своему совершилъ. вавелит
 нарушилъ дѣянію. примку
 и я въ мѣстн дѣянію. каа
 оуевъ теперь дик. стоконію
 матиса управленіемъ мѣст
 області, и дѣя прѣкраще
 ній. бѣзпарядковъ, допущен
 ныхъ неровностию бѣз
 саянъ еднѣ кака въ кнѣ
 пребаватъ отъ кнѣ
 вновь примку на варавд
 данитъ мѣстн Государю
 Императору и Аманару
 а въ случаѣ употребл. ут
 предѣтъ противу ааворужіе.
 Великую оны владѣнію въ
 Сакошкію каа. Султана съ
 стороны Кавказской мѣстн от
 отвѣстна отъ Мѣстн мѣст
 го Государя. рѣшлого. Кутав
 и Карамидицы. живущію на
 воимъ вѣрочу оной кнѣ вѣдале.

و شود به عهد افزاراری تخفیف اوزره کجان کند
 اخیر بنده و کج و رست حفظ بیشتر و بود و رکنده
 کید تخفیف عقابار بندن حرب مخصوص اوزره ایند و کج
 اند و بیمن رکن یقین ایند بار شود به اولق ابله بنده
 واجب و اقتضا در کند او مور عمده اولان ایا نلک
 اهلواری رضای ابله چون و هم بود و مقدم اولان
 حاجک کرد باز نمغار به خالیش بود به بود رسن ایشاری
 قطع اتمک ابله چون او ناز و نه جدید اند و بیان طلب
 اینکه بنوم بادشاه امیر اطوره صدق اخلاص او
 ترغاباری اولق شخصه صدن و هم امانتاره و وقت
 فارشولنده اوزره موافق استمه ابله حرکت کورمه
 چونکم تخفیف حد و روی اطرفدن قدر فوروت علی عثمان

Между темъ бѣгъ въ
 барджуръ кельманъ вѣдно
 вѣности инакъ амуника
 стѣ, вѣдѣтъ на мѣстѣ какъ
 середѣ земли Карачаевца,
 и что бы шить въ мѣстѣ
 салбуржиковъ. вѣ вѣдѣтъ
 инакъ въ преступки про
 тиву Россіи, за которѣ
 иль стѣдѣ наказанья
 прѣмудро было употре
 бить инакъ наказаній,
 поистѣ Кельманъ и
 иль абѣвѣтѣ и
 угрозами до того до
 иль Карачаевца что
 оны вѣдѣтъ исправленія
 въ прикѣдѣ въ наказаніи
 стѣ вѣдѣтъ какъ то
 къ Аманатовъ, и сѣ
 ступокъ сѣдѣ, закрѣ
 стѣ вѣдѣтъ рѣшѣ
 наказанья прикѣдѣ, ко
 торѣ обѣдѣтъ навѣдѣ
 дѣржѣтъ отъ аму
 стѣ прѣратитѣ сѣ
 шѣтъ въ бѣвѣтъ кельманъ
 чѣдѣтъ инакъ какъ вѣдѣтъ

بوبله اولفق ايله فرار قبارطورك كى عيللا جي كسبوت فار
 چيلرك بريندن بچاميشي حدده و اطرف قبارطورو بر عزمي
 حال سرتلغار واقع ائمه اولدغندن و اونلار ايله كى فاشتماري
 اولفق ايجون اونلارده خاينه چكوب روسيه به فار شو ايتديلر
 اولدو ايجون برينده اولان حاكمه واجب اولغندي
 قدارينه كوره ننه ايل چاري ائمه اولدغندي قبارطورك
 بنه الدائق و قور قونق ايله قاره چياري او حاله سالديلر
 كند او زريني ووز لئنگ بد لئنه مطبع اولد قار بئنه ايله
 سزه كز لو امانتلر و بر ميشار بوبله كند خاين و فار شو ايتديلر
 روسيه حاكم كى مضمون سندن بيان ايله مخفي ايتديلر دانا
 سرتلغندن حفظ اولفق ايجون افراز ايدوس و فرار
 قبارطورا ايله فاشتماري مطبع ائمه و اونلار كى كند بر ائندن
 سچ بر قور لوعوز و ربه ايله روسيه حدده كى ورونه بچور غلغ

свини въ царствѣ императора
 старинной отрошанской
 то и зикимотам, что наливотам
 въ выдате Анакаровъ и притомъ
 съ т. Вашей стороны по речке
 справедливости и вѣстости судья
 въ высочайшаго трактата и по
 сему прочитанъ прокуратъ
 какъ истиннаго друга въ приору
 судни вожия въ кордонской
 брати въ Каракавца и въ
 каковы и отъ кады шъ въ
 своемъ покровителствѣ кони
 въ наказаніи шъ протекъ
 отъ шъ вѣстъ по возмощю
 то прокуратъ въ сѣмъ
 царско по сѣмъ шъ
 до шъ шъ шъ шъ шъ
 ошъ бѣ въ шъ шъ шъ шъ
 до шъ шъ шъ шъ шъ
 Государю Императору

سلطانک مونا بیع پر لر بنم پادشاهک امیر بی بندن نهر
 قومان ابد منفرفی اولوزر و واجاره نهر قومانک ساغ
 کنار بندہ ساکن اولان بیع بروفت رونق علی عثمان
 و لک و بعا پار حسا بندہ اولامیشد و بن کورور ام اولوزر
 اما ندر و بر مکی قابول اشد و مکی و جم اوناری المک جنابکن
 طرفدن و در شلق نقض اولمخدرد و جم اولوزر بر معا علیہ
 صلح مصالجه و بوسید اوزرہ سزه رجا ایدرم بخلمه صدف
 و ساند سزه جو بر و دلو واجیه اولجان ناخوشلار و ن اشد
 فاره چاره کند اما ندر بن عورت ایدہ سزه و جم کند جنابکن
 اعانتدن اوناری منع ایدہ سزه اگر سید و ارا سہ بوز سزه انجام
 اتمک قومیسان رجا ایدرم بو خصوص کوند ربلان او عمر ابدنی
 خید و ارا اتمک ذرا بو خصوص اوزرہ بنم واجم و ر پادشا امیر اطوره
 عرض اظهار اتمک جنرال لبطنا مظہر بانوبیل

Лейтенантъ
 Ермаковъ

№ 1668
 1877 г. 7. 1891
 в. Станковъ

1778
 7
 1877
 اسرار اولوزر

Belge 3.**Hasan Paşa'nın Sadaret'e Mektubu**

Devletlü inâyetlü atûfetlü merhâmetlü übbehtlü veliyyün-niâm deryâ-himem ve fevzül-cûd vel-kerem efendim sultanım hazretleri

Şeref-vürûd olan emir-nâme-i sâmi-i kerimanelerinde müstefâd olduğu vecihle düvel-i selâse ile vâki olan mâcerâ-yı ma'lûma ve muhârebe-i mezkûreye mebnî ilân-ı harb tahakkuk etmemiş ise de bu kafile-i kabâilin ma'lûmu olsa karşuya taaddiden hâli olmayacakları mülâhazasıyla kabâ'ilden i'lân-ı harb zahir olmadıkça karşuya mürûr etmeleri emrime takayyüd ve bir taraftan tabassur ve teyakkuza ihtimam olunmak üzere kabâ'il ve akvâma keyfiyeti bildirmeyerek adetâ tebniye ve karşunun harekâtı fehemi olunmak cüst ü cusunda olduğum hâlâtı emir-nâme-i sâmi-i kerimaneleri cevab-nâmesinde arz ve beyân olunup deryada muvafakat bulunmadığından sefine-i muvasala hedaya müterakkiben Anapa limanında vâfirce tevakkuf etmiş ve eyyâm-ı müsaid vuku'una intizâr üzere iken nehr-i Kobanın karşı yakası nezaretinde kumandan olan General Yamanovî tarafından vârid olan mektubunda Karaçay kabilesi halkını dava ve mukaddem kabile-i merkûmeden ahz olunmuş rehinin reddi ve muâvenetimizin kat'ını istid'â ve aralıkta tedarik-i esliha izâhını beyân etmiş olmağla Karaçay halkı ise sair kabileden ziyade da'vâyı İslâmiyede ve lisanları Nogaya ohşar Türkî olup tarafımızdan bil-istid'â der-saadetten vârid olan kazut efendilerden bir kadı göndermişler ve beynel-ahâli ahkâm-ı şer'iyye icrâ olunmakta ve şimdiye kadar eslâfda bu davanın vuku'u mesbuk olmayıp kabâ'ilin gâyetinde verayı hududda vâki olmuş bir halk olup bu surette merâmları mücerred söz etmek ifadesi olduğu siyâk-ı hâlden müsteban ve mel'anetten ibâreti 'iyân ise de kağıdına cevab yazılıp adamı avdet ettirilmiş ve kabile-i merkûmeye alel-fi'ile bir hasâretleri hatrası şu yollu ihtar eyle ki Rusyalunun eslâfda ve şitâ mevsiminde bu tarafa geçip cesâretten hâli olmadığı mesbûkuna mübteni el-haletü hâzihi şitâ takarrub edip her ne kadar musalaha-i devletyn mukarrer ise de Rusyalunun şürûtuna riâyet etmeyecek hilelerinden ihtirâz lâzım geldiği misillü basîret üzere bulunup sizlerin tarafından zinhar karşuya ta'addi ve mürûr olunmayıp eğer anlardan mürûr ve zuhûr ederse derhal tard ve tenkilleri emrine sa'y ve gayret ediniz şeklinde tahrîr ve takrîr olunarak kabile-i merkûme ve Kabartay ve Nogay kabilelerine mahsûsan haber anlar ve işe yarar adamın kulları gönderilmiş olmakla keyfiyetin ifadesi ve ol babda ne vecihle irade buyrulur ise ana göre amel olunmak lâzım geldiğinden ve sefine-i mezbûre o hâl ile kalmış bulunduğundan generalin aynen mektubu ve yazılan cevâbın tesvîdi takdîm-i hâk-pây-ı veliyyün-niâm'ileri kılınmış olduğu ve iktizâsı menût-ı irade-i seniyye idüğü ifadesiyle arz-ı hâl-i ubûdiyyet-meâlim terkîmine mübâderet ve hâk-pây-ı merâm-revâ-yı kerîmilerine takdime cesâret kılındığı inşallâhü te'âlâ muhât-ı ilm-i âlem-ârâ-yı rahîmâneleri buyruldukte emir ve ferman devletlü inâyetlü atûfetlü merhâmetlü veliyyün-niâm deryâ-himem ve fevzül-cûd vel-kerem efendim sultanım hazretlerininindir.

Trabzon Valisi Hasan Paşa

Fi 27 Cemâziye'l-evvel, sene (1)243

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Manzurum olmuştur.

Serbend ve beyan olunduğu üzere iktizâsına göre cevap yazılsun.

Anapa muhafızı ve Trabzon valisi Hasan Paşa kullarının kâimesidir.

Bazı vesâyâyı hâvi yazılan mektubnâmelerinin cevâbıyla bu esnada Koban nehrinin berü tarafı sahillerinde olan Karaçay kabilesine dair Rusyalu tarafından müdâhele-i kavliye zuhur edip tarafından cevâb-ı vâki itâ ve bunun üzerine kaba'il hakkında bazı vesâyâ ve tedâbir icrâ eylediğini mübeyyin olmağla kabile-i mezkûreye dair Rusya generalinden kendisine mücerred bir kağıt ve tarafından general-i mersûma yazmış olduğu mektup suretiyle beraber müsmirü'l-ifâda-i meâlî-i ifâda-i mülükâneleri buyrulmak için arz ve takdim kılındı. Vâli-i müşârün-ileyh kullarının general-i mersûme tarafından irâd eylemiş olduğu cevâb-vâkı'a usûl-i maslahata muvâfık ve kabâ'ile dair icra eylediği usûl dahi yolunda ve tabiat-i maslahata mutabık olduğundan bundan böyle dahi kendüsi ol tarafta oldukça bu misillü mesâlih-i vâkıada icâb ve iktizasına göre harekete himmet ve Rusyalu tarafından kabâ'il hakkında tekrar iddia ve müdâhale vukuunda dahi yine hüsn-i müdâfa'a ile böyle bi-vech olan makâlât ve müdahalelerinin indifâ'ı esbabının istihâline sarf-ı rû'yet etmek üzere talimat ve vesâyâyı mutazammın cevabnâme tahrir ve tesyîr olunması muvafık-ı irade-i seniyye-i mülükâneleri buyrulur ise emr ü ferman hazret-i men lehül emrindir.

(BOA HAT 1087 44255-B 27 Ca 1243).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Belge 4.**Hasan Paşa'nın General Emanuel'e Cevabı**

General Emanuelin mektubuna yazılan cevâbdır.

Metbû'î olduğum devlet-i aliyye-i ebediyyenin zir-i idâre-i hükmünde olan kabail ve akvamdan Karaçay kabilesi halkının tarafımıza gelüp ahd ve ikrarlarıyla emân verdikleri hususundan bahisle Karaçay halkının evâilde Rusya devletine taalluk etmiş oldukları müddeâsıyla Kabartayludan devlet-i aliyye raiyetinde olan halk ile münasebetleri sebebiyle anların ta'addisinden hulus için tarafımıza dahil ve bu cihetten emân verdikleri bast ve tafsil olunarak kabile-i merkûme tarafına suret-i iğbirarda ve lede'l-iktiza üzerlerine esliha ile tezakirinde izah olunmuş cevablar ile anlardan verilmiş olan emanetleri red ve kabile-i merkûmeye muâvenetimiz kat' olunmak ve tarafımıza ne vecihle cevap olunduysa devletleri tarafına arz ve ifade edecekleri beyanını şamil irsal olunan mektub-ı dostâneleri meal ve mefhûm-ı malumumuz olmağın bundan mukaddemde kabail ve akvamın bazı sarıklarının Rusya hududunu tecavüz ettikleri vukuuna mebnî kabail tarafına asakir-i külliye sevkiyle ..... külliye gördüklerinden bu keyfiyet nezd-i saltanat-ı aliyyede malum olarak miyâne-i devleteynde vâki' olan mesâliha-i safvete bir taraftan ve böyle cihetten iğras-ı halel olmaması matlub-ı aliye buyrulurak bu taraftan vâki olan ta'addinin vuku'una muhâredet ve dikkat ve Rusya devletinin tebaa ve memurlarıyla muvafakat me'mûl olunarak tarafeyn reayasının rahatını tahsile devlet-i veli-nimetim tarafından memuren Anapaya vusulümüz müyesser olmakta hadd-i fasıla itibar olunan nehr-i Kobanın bu tarafında bulunan kabail ve akvam tarafımıza celb ile cevazıma mesaliha-i devletiye takrir-i ..... ettik karşuya mürûr etmemek şûrutuna ibtina olunarak devlet-i aliyye kulluğunda ve hududunda bulunan umum halka kemiyet verilüp emanetleri alınmış ve verdikleri senedler bâb-ı adalet-meab-ı mülûkâneye takdim olunmuş ve her bir kabileye devlet-i kulluğunda devam ve şeriat ..... üzere amel etmeleri için her birlerine taraf-ı devlet-i aliyyeden kadılar tayin buyrulmuş ve bit-tahsis Karaçay halkı davayı İslâmiye devlet-i âliye kulluğunda arz-ı ifade-i kaviye idigü hükm-i şer'î olmuştur ve mukaddema İslâm vezir-i izâm hazeratına hizmet ile devlet-i âliye kulluğuyla tahsil-i rıza eylediklerinden ve nehr-i Koban beyned-devleteyn hadd-i fasıla itibar olaldan berü eslafınız genaral dostlarımız tarafından bu vecihle müdahale vukua gelmemiş olduğu cümle indinde haftı olmadığından bu bâbda cenâb-ı dostanelerinin yazdukları hususa cevap verilmek uhdemizde olup devlet-i veliyyün ni'metim tarafından ancak memuriyetim Koban'ın bu tarafında bir karış yerine varınca emr-i muharese ve muavenesine ve Rusya devleti hududuna mürûr ettirmesine ma'lum bu surette ben dahi devletim tarafına arz ve ifade etmedikçe cevap vermek ihtiyarımından hariç olduğu sebebiyle der-devlet-meab bî-ibâretihi yazılmıştır ne vecihle irade buyrulur ise icra-yı ferman ..... olunur muktezâ-yı memuriyet ve ahz u emanetten maksud mücerred hududu tecavüz etmemeleri hususundan ibaret idigü ma'lum-ı dostaneleri olmak ifadesiyle mektûb-ı mevcut tahrir ve tesyir olduğu bimennihi'l-hâdi malum-ı haşmetleri oldukta bu vecihle sıhhatine itibar etmeleri me'muldur dostum.

(BOA HAT 1087 44255-C 29 Z 1243).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

عبدالله بن محمد بن جابر

سنگ اولم عهده دینار دروداره صکت دولت قدر در قلم نهمه قیدی حوضه قره طلب عهد دروداریم
دانه دیوکاری خورشید بخت آرزو خلق اولان دایه دولت نغمه لایق لاغزی و غریب خدیو بیگ درونم بخت اولان
خلقه ای مبتدئ میند ازکا نوسنم حوضه ایبه رفته هیس و بهریم لانه دیوکاری بی و نوسن لایق حید
رفعه قره صندره لاغر لنگه دژ و کوزلا لانه لایق جلاله ایضه لایق جلاله ایضه لایق حیدره لایق حیدره
رو دینه رومی معافه تظیل لایق در قلم جلاله ایضه لایق حیدره لایق حیدره لایق حیدره لایق حیدره
کتبه دستار ای دولت و سردی معادد لایق بیورم معافه قدر در قلم حیدر مدینه حدوسی خدیو در قلم
بنی قاسم قره عکس حیدر حیدر حیدر حیدر حیدر حیدر حیدر حیدر حیدر حیدر حیدر حیدر حیدر حیدر
لایق معافه بر قریه ویبر بریم لایق حیدر لایق حیدر لایق حیدر لایق حیدر لایق حیدر لایق حیدر لایق حیدر
وقت در دایه دولت بخت اولان دایه دولت نغمه لایق لاغزی و غریب خدیو بیگ درونم بخت اولان
دیوکاری خورشید بخت آرزو خلق اولان دایه دولت نغمه لایق لاغزی و غریب خدیو بیگ درونم بخت اولان
لاذک قاری و در لایق
دیوکاری سوز باغلاب مکاره تغیر لایق و حیدر لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
فایده تغیر بیتی و تغیر لایق و لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
عقلم مزلت ختم ربه و حیدر لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
قره برده سر لایق و در کلان لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
دوله و تخم قره لایق و در کلان لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
موسم برده سر لایق و در کلان لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
نور دیده لایق
سوم دستار ای اوله لایق و در کلان لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق

Belge 5.

General Emanuel'in Karaçaylılara Mektubu

Karaçaylılar !

Sizlerden bana vusûl olunan mektûbunuzdan, benden size gönderilen mektûbuma binâen bir dürlü dürüst cevab bulmadum, tek sizler ma'beynde kendi mühürleri salmış bir iki nefer adamlarınızdan hilâf-ı özür ve bahânelerden başka. Amma ben yalnız ol mezkûrların sözi ilen bütün Karaçay halkı Rusya devletinin ri'âyeliğinden yüz döndürdü diyü düşman görebilmenem. Zirâ siz kendünüz ziyâde hûb bilürsüz ki, sizler bundan mukaddem Rusya devletine ta'alluk halk olarak geldiğünüzü. Şöyle oldukda, ne haddiniz var ki biz Rusya padişahının ri'âyeleri değilüz demek. Yine bir kerre tekrâren sizlere ma'lûm iderüm; şimdi sizün haberiniz için kalmış az vakti, itürmeyüb ta'cil birle aklınızı başınıza getürüb her ne var olan kusurlarınızı af olunmak için sıdk-ı kalb ile paşimân olub, Rusya padişah[ın]ı ihlâslu ri'âyeleri olmak üzre müceddeden ahd ü peyman idüb emânlar virmek gerek. Siz şol vakit, cümle, her ne sizlerden var olan ricalarınızı bitamâm yirine yitürüb encâm olunur niçe gayri Rusya devletine ihlâslu olan ri'âyelerine beraber. Ve vakt-ı karşulukda şedid cezalar üzerinize vâki olunmakdan halâs olabilezsiz. Şol vakit kaytub pâşiman olmak geçdür. Ol cihetden seria'n bu gönderilen adamımız ile bitamam kat'i cevâbınızı göndermenize ben de muntazırvarım, cümle sizün mâbeyninizde var olan muhterem ve sıylu adamlardan destî hat ve mühürleri üzerinde olmağla.

General Leytenant Emanuel

667 Rakam, Mah-ı Abarun 15, 1828

Şehr-i Istarpolde

* * *

Карачаевцы !

В полученном мною от Вас письме я не нашёл основательного отзыва на моё письмо а одни только лживые извороты от двух или трёх человек из среди вас приложивших свои печати. По словам их, я не могу всех вас признать отклонившимися от подданства российскому правительству, ибо вы очень знаете, что всегда были от нас зависимы и что, следовательно, не должны сметь говорить, что вы не подданные российского Государя. Ещё раз повторяю вам не терять предстоящее для блага вашего короткое время, скорее образумиться, загладить свои преступления чистосердечным раскаянием, обратясь на верноподданство Великому российскому императору с принятием вновь присяги и выдачи аманатов; тогда все ваши просьбы будут уважены в полной мере наравне с прочими российскими верноподданными. В противном же случае не избежите строгого наказания и тогда раскаяние будет уже поздно. Посему и ожидаю с сим посланием скорейшего решительного вашего отзыва за подписем всех между вами почётных людей.

Генерал Лейтенант Эмануэль

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

№ 667, 15 Мая 1828 года, г. Ставрополь
Devletlü Efendim

Kusur-ı nazar buyurulmasun. Cümle kabaile bu misüllü kağıd gönderüb lâkin Karaçay ki kal'a-misâl olub yedi dürlü ma'den olduğundan mâ'adâ yedi sekiz kazâ-i kabîle-i Karaçay kilidi gibi cümlesi Karaçay'a arka virmişdir ma'lumunuz oldukda bir sa'at evvel devletlü efendimizin himmetine muhtacdır zirâ elden gider ma'lumunuz olsun.

Es-Seyyid Edhem

6 Muharrem 1243

(BOA HAT 1042 43115-Y 06 M 1243).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Караевура!

فرجه پلور

Въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!
 въ. Караевура! въ. Караевура!

سزرون بنه وصول اولنان ملكوتنكزون بندن
 سزه كوندريلان ملكوتيه بنا برورورست جواب
 بولدم نك سزراجينده كندم راري رالميش
 بر ايك نفر ادمار نكزون خلاف عوزر و بهمانه لرون
 بشغه اما بن يا لغذ اول خذ كور لرون سوزي الله
 بشون فرجه پلور روي و اشك و ديمعا بلگندن
 بوز و و ندر روي و بو و شمان كوره بلننام ذير اسز
 كندوك ذيا و خوف بلور سز كه سز لوند و مقدم
 روي و الله فعلق خلق اولار في كدر و ككزي شوبلر
 اولدند نه حد نكزار كر بر رويه پادشاهك
 ديمعا پاري و كلوز و هلك بنه بر كره تكارا سزاه
 معلوم ايدرم شمدي سزون چنر نكزار ايجون فالميش
 اذ و فني ابنر محبوب نچيل بر له عفتنكزي بلنكزه
 كتوروب هرونه وار اولان قصور انكزي عفو اولمغ
 ايجون صدق قلب ابله پاشمان اولوب رويه
 پادشاهها اخلاص و ديمعا پاري اولمغ اوزره
 مجددا اهد و پايه ايدوب امانت و برضا كر كن

شواله وقت جمله هر نه سز لرون وار اولان رجا انبکزی
 بشمام برینه بنور و ب انجام اولنور نیم خیر رویه لغتم
 اخلاصلو اولان دیعا بایریم برابر و وقت فار شولونده
 ندیدر جنرال اوزر بیکزه واقیع اولمغدن خلاص اولم
 بلر سز شول وقت فاینوب پاشیمان اولمف کچرور
 اول جهتدن سر بعا بو کوندر بلان ادمز ابله بشمام قطع
 جوا انبکزی کوندر مکنکزه بن منتظر وارم جمله سز لرون
 ما بنکزه وار اولان محترم و سلو ادمارون کوشنی خط
 و مهر لری اوزر بنده اولمغله جنرال لبطینا فطریمان اولم

Въ противномъ-де случаи
 милостивѣе стирогого нака-
 закия, тогда раскаяние буди
 досе поводо; посылу и обидан
 елишь помянувши охорна-
 машо ртисталижю вачево
 отидва да поднеси въ селю
 мостю, вачи почитася
 Людскіе.

Теперашъ- Ахметъ-паша
 Исмаилов

№ 667
 15. Маа 1928
 А. Стамбулу

667
 15
 1928

دولتوا قدم تصور نظر سور بلما سون
 بجهتم قبيله بومشلو كاشند كو نوزون لالكن
 قريجايه قلعهم مثال اولوب بيه دورلو
 معدر اولويغندز فاعدا بيه سكو
 قضا قسيله قوباه كلري كيهي بجهتم
 قريجاي ارقار و برر عدشدر معلومندز
 اولدقن بر ساعت اول دولتوا قدم
 هيمتدز محتاج در زيرا الدير كيدر معلو
 مفر اولسون
 الدير
 ادھم
 ۶

Belge 6.**Karaçaylıların Ruslara Verdiği Ahidnâme****« П Р О Ш Е Н И Е »**

1. Повинуясь воле Вашего Превосходительства, обязуемся отныне и впредь ни в чем не провиняться против России, и виновных людей, как-то: кабардинцев и проч., — к себе отнюдь не принимать и к ним не приобщаться; быть всегда Российскому престолу верноподданными и подтвердить то присягою, и все нами наперед похищенное — людьми, скотом и прочим имуществом — без изъятия, под присягою возвратить.

2. В удостоверение вышеописанного даем из назначенных Вами четырех фамилий аманатов.

3. Буде через наши земли пройдет многочисленное черкесское войско для вторжения в Россию, коих мы не в состоянии будем удержать — в том нас не обвинять, но только тотчас обязаны дать знать, а за тех, коих мы удержать будем в состоянии — отвечаем.

4. Если кто имеет из подданных Российскому Императору, подобных нам мусульман, на нас какую-нибудь претензию или мы на них, предоставить нам разбираться по нашим обычаям-шариатам.

5. Для мены и торговли учредить нам нар. Куме у крепости Хохандуковской меновой двор, дабы мы могли получать там соль, железо, товар и хлеб и были бы пропускаемы в пределы России по своим надобностям.

Обо всем вышеописанном мы все, карачаевские старшины и весь народ, прибегая к милосердию Вашего Превосходительства, всенижайше просим о принятии нас под свою великодушную пощаду и об оказании нам неограниченной милости.

На подлинном, за неумением грамоты никакой, приложившие перстом чернильные знаки всего карачаевского народа, валий Ислам Крым-Шамхалов, Мудор Коджаков, Темрюк Карабашев, Аслан-Мурза Дудов, Бек-Мурза Коджаков, Джанхот Карабашев, Хаджи Ибрагим Боташев, Наны Дудов, Басиат Карабашев, Таумурза Коджаков.

С подлинного переводил капитан Соколов. (Подлинник был написан на турецком языке).

(Aliyev, 1991:97-98).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Belge 7.

General Emanuel'in Emirnâmesi

П Р И К А З

в войска, находящиеся при покорении Карачая.

Октября 30-го дня, 1828 г., № 1.

Термопилы Северного Кавказа взяты нашими войсками и оплот Карачаева у подошвы Эльбруса — разрушен.

Труды ваши, храбрые товарищи, усердие к службе проложили путь к сердцу Кавказа. Карачай покорен навсегда. Страшными и отважными явились вы перед лицом неприятеля и термопилы Северного Кавказа не противостали вам, рассеялись и этим снискали спасение. Карачай покорен и новые подданные Великого нашего Государя благодарны за великодушную пощаду.

Вижу, храбрые товарищи, что не вам могут подлежать горы неприступные, пути непроходимые. Скажу волю императора и препятствия исчезают перед вами. Заслуги ваши смело, свидетельствую перед Государем императором, и кто достойный из вас, не обойден Его милостию.

Подлинный подписал: Генерал от кавалерии Командующий Кавказской линией.

(Kağıtlanı, 1988:302).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Belge 8.**Malkarlıların ve Digorların Ruslara Verdiği Ahidnâme****« П Р О Ш Е Н И Е »****О ВСТУПЛЕНИИ БАЛКАРИИ
И ДИГОРИИ В СОСТАВ
РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ**

Генваря 11 дня 1827 года.

Список с прошения и переводе с турецкого языка.

Его Превосходительству Командующему Войсками на Кавказской линии, Черномории и Областному начальнику господину генерал-лейтенанту и Кавалеру Емануэлю.

Мы, нижеподписавшиеся, уполномоченные старшины, от народа (У)Русбиевцов - Мурзакул (У)Русбиев, от Чегемцев - Кельмамбет Баймурзов, от Хуламцов и Бизинги - Магомет Шакманов, от Балкарцов - Арслан Аджи Жанхотов, от дигорцев - Касай Кубатиев, Давлетука Абисалов, Бинагер Карабугоков, Соза Саватов и Татархан Туганов, были отправлены к Вашему Превосходительству, для испрошения покровительства и защиты ВСЕРОССИЙСКОГО ВЕЛИКОГО ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА НИКОЛАЯ ПАВЛОВИЧА, яко поставленного от него наместника, с тем, что ежели сие наше прошение принято будет, то как мы, равно и весь народ, за отдачею уж Аманатов - детей наших, принять и на верность подданства присягу Всероссийскому Великому Государю Императору НИКОЛАЮ ПАВЛОВИЧУ и наследнику Его Государю Великому Князю АЛЕКСАНДРУ НИКОЛАЕВИЧУ, а затем будем, ежели и на службу ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА естли в них мы востребованы будем, на что и имеем ожидать решения Вашего Превосходительства.

Генвари 11 дня 1827-го года.

По подлинному переводу значится, за неумением нами никакой грамоты присланные от упомянутых народов посланники: Старшины Мурзакул (У)Русбиев, Кельмамбет Баймурзов, Магомет Шакманов, Арслан Аджи Жанхотов, Касай Кубатиев, Давлетука Абисалов, Биногер Карабугоков Созо Саватов и Татархан Туганов приложили перстами черные знаки.

верно - генерал-лейтенант Емануэль» [подпись - автограф].

(Osmanlanı, 2007:3).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

ПРОШЕНИЕ О ВСТУПЛЕНИИ БАЛКАРИИ И ДИГОРИИ В СОСТАВ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ

Генваря 11 дня 1827 года

I. «Список с прошения, в переводе с турецкого языка.

Его Превосходительству Командующему Войсками на Кавказской дилии, Черноморин и Областному начальнику господину генерал-лейтенанту и Кавалеру Емануэлю.

Мы, нижеподписавшиеся, уполномоченные старшины от народа УРУСЬЕВЦЕВ — МУРЗАКУЛ МУРЗАКУЛ, от Чегемцев — Кельмамбет Баймурза, от Хуламов и Визинги — Магомед Шахманов, от Балкарий — Арслан аджи Жанхотов, от дигорцев — Касей Кубатиев, Давлетука Абисалов, Винагер Карабуткиев, Союз Саватов и Татархан Туганов, быв отпущены к Вашему Превосходительству, для пе-

реиним покровительств и званым ВСЕРОССИЙСКОГО ВЕЛИКОГО ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА НИКОЛАЯ ПАВЛОВИЧА, до оставления от него наместника, с тем, что ежели сие наше прошение принято будет, то как мы, равно и весь народ, за отлучку уж Аманатов — детей наших, принять и на верность подданства присягу Всероссийскому Великому Государю Императору НИКОЛАЮ ПАВЛОВИЧУ и наследнику Его Государю Великому Князю АЛЕКСАНДРУ НИКОЛАЕВИЧУ, а затем будем, ежели и на службу ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА отъезди в них мы востребованы будем, на что и имеем ожидать решения Вашего Превосходительства.

Генваря 11 дня 1827-го года.

По подлинному повелению знаются за изменен нами никакои грамоты присланные от упомянутых народов посланники: Старшины Мурзакул [У]Русьев, Кельмамбет Баймурза, Магомед Шахманов, Арслан аджи Жанхотов, Касей Кубатиев, Давлетука Абисалов, Винагер Карабуткиев, Союз Саватов и Татархан Туганов приложили верстами черные знаки.

верно — Генерал-Лейтенант Емануэль [подпись — автограф] «Копия

ВЕДОМОСТЬ

о числе дворов дигорских и прочих народов, вновь покорившихся русскому правительству

Звание народа	Число дворов	Присланные от них старшины
Дигорцы, живущие в горах и на близости	1000	Касей Кубатиев, Давлетука Абисалов, Винагер Карабуткиев, Союз Саватов, Татархан Туганов
Балкарии	400	Арслан аджи Жанхотов
Чегемцы	200	Кельмамбет Баймурза
Хуламы и Визинги	100	Магомед Шахманов
Урусевцы	100	Мурзакул Урусиев **

верно — генерал-лейтенант Емануэль [подпись — автограф] **

General Georgiy Arseneviç Emanuel

(1775-1837)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

19. Kaynakça

A. Osmanlı Arşivi Belgeleri

- Belge 1. BOA HAT 1104 44590-E 25 R 1242 | *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn, Dosya No: 1104, Gömlek No: 44590-E, Tarih: 25 Rebü'l-âhir 1242.*
- Belge 2. BOA HAT 1089 44279-Ç 29 Z 1243; | *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn, Dosya No: 1089, Gömlek No: 44279-Ç, Tarih: 29 Zi'l-hicce 1243.*
- Belge 3. BOA HAT 1087 44255-B 27 Ca 1243; | *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn, Dosya No: 1087, Gömlek No: 44255-B, Tarih: 27 Cemâziye'l-evvel 1243.*
- Belge 4. BOA HAT 1087 44255-C 29 Z 1243 | *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn, Dosya No: 1087, Gömlek No: 44255-C, Tarih: 29 Zi'l-hicce 1243.*
- Belge 5. BOA HAT 1042 43115-Y 06 M 1243 | *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn, Dosya No: 1042, Gömlek No: 43115-Y, Tarih: 6 Muharrem 1243.*
- BOA HAT 1103 44569-H 25 R 1242 | *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn, Dosya No: 1103, Gömlek No: 44569-H, Tarih: 25 Rebü'l-âhir 1242.*
- BOA HAT 1103 44569-M 25 R 1242 | *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn, Dosya No: 1103, Gömlek No: 44569-M, Tarih: 25 Rebü'l-âhir 1242.*
- BOA HAT 1042 43115-P 05 Z 1243 | *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn, Dosya No: 1042, Gömlek No: 43115-P, Tarih: 05 Zi'l-hicce 1243.*

B. Kitap ve Makaleler

- Abayev, Misost., *Balkariya*, Nalçik, 1992.
- Adiloğlu, Adilhan., *Karaçay-Malkar Türkleri*, Ankara, 2005.
- Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, II ve III. Ciltler, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1994.
- Aliyev, Umar., *Karaçay*, Çerkessk, 1991.
- Aydın, Mustafa., *Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı Kafkaslar*, İstanbul, 2005.
- Bala, Mirza., "Karaçay ve Balkarlar", İA (MEB), Cilt: 6, İstanbul, 1993.
- Barazbiylanı, Muslim., "Ullu Atalarımız Saylagan Col Bla", Zaman Gazet, Nalçik, 7 Sentyabr 2007.
- Bilge, M. Sadık., *Osmanlı Devleti ve Kafkasya*, İstanbul, 2005.
- Bittirlanı, Tamara., "Burungulu Nazmuçu", Mingitav Jurnal, No: 2, Nalçik, 1993.
- Borlaklanı, Yusuf., "Hasavka Uruş", Karaçay Gazetesi, Çerkessk, 14.03.2001.
- Gökçe, Cemal., *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya Siyaseti*, İstanbul, 1979.
- Gökbilgin, Özalp., *Tarih-i Sahib Giray Han*, Ankara, 1973.
- Herodotos, *Herodot Tarihi*, Çeviren: Müntekim Ökmen, İstanbul, 1991.
- İnalçık, Halil., "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi", Belleten, VIII-30, Ankara, 1944.
- İnalçık, Halil., "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)", Belleten, XII-46, Ankara, 1948.
- Kağıylanı, Nazifa., *Teyri Carık*, Çerkessk, 1988.
- Karagöz, Rıza., "Kafkasya'da Osmanlı-Rus Mücadelesi ve Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'dan Çıkışı", Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 8 (44), 2002.
- Kasımov, Ali., Kasumov, Hasan., *Çerkes Soykırımı*, Çeviren: Orhan Uravelli, Ankara, 1995.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

- Kırzioğlu, Fahrettin., *Osmanlıların Kafkas Elleri Fethi*, Ankara, 1993.
- Kipkeyeva, Z.B., *Narodı Severo-Zapadnogo i Tsentralnogo Kavkaza Migratsii i Rasseleniye*, Moskova, 2006.
- Köse, Osman., *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, Ankara, 2006.
- Kudaşev, V.N., *İstoriçeskiye Svedeniya o Kabardinskom Narode*, Nalçik, 1991.
- Kurat, Akdes Nimet., *Türkiye ve İdil Boyu-1569 Astarhan Seferi, Ten-İdil Kanalı ve XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri*, Ankara, 1966.
- Lavrov, L.İ., *Karaçayevtsi*, Çerkessk, 1978.
- Laypanlanı, Hamit., Dudalanı, Mahmut., *Eski Karaçay Cırla*, Mikoyan-Şahar, 1940.
- Miller, V., Kovalevskiy, M., “Gorskih Obşçestvah Kabardı”, Vestnik Evropı, No: 4, 1884.
- Miziyev, İ.M., *Oçerki İstorii i Kulturu Balkarii i Karaçaya XIII-XVIII vv*, Nalçik, 1991.
- Miziyev, İ.M., *İstoriya Karaçayev-Balkarskogo Naroda s Drevneyşih Vremen Do Prisoedineniya k Rossi*, Nalçik, 1994.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l-Vukuat*, Hazırlayan: Prof. Dr. Neşet Çağatay, III-IV. Cilt, Ankara, 1992.
- Nogaylılanı, Cağafar., *Karaçayın Üsünden Haparla*, Çerkessk, 2001.
- Osmanlanı, Hıysa., Şakmanlanı, Ahmat., “Çingishannı Tuvdukları”, Zaman Gazet, Nalçik, 18 Noyabr 2006.
- Osmanlanı, Hıysa., “Kadarıbiz, Carsıwubuz, Kuvañcız da Birdile”, Zaman Gazet, Nalçik, 12 May 2007.
- Sabañcılanı Hacı-Murat, Malkondulanı Hamit., “Malkar bla Karaçayda Töre”, Mingitav Jurnal, No:6, Nalçik, 1993. (Sabañcıyev, H.M., Malkonduyev, H., “Karaçay-Malkarlılarda Töre Müessesesi”, Çeviren: Adilhan Adiloğlu, Bilig Dergisi, Sayı: 9, Ankara, 1997).
- Saydam., Abdullah., *Kırım ve Kafkas Göçleri*, Ankara, 1997.
- Şamanlanı, İbragim., *Koban Başında Tarih Haparla*, Çerkessk, 1987.
- Tebuyev, R.-Hatuyev, R., *Oçerki İstorii Karaçayev-Balkartsev*, Moskova-Stavropol, 2002.
- Töppelanı, Alim., “Kara Mussanı Cırları”, Mingitav Jurnal, No: 2, Nalçik, 1993.
- Traho, Ramazan., *Çerkesler*, Çevirenler: Gülten Kangal, Atilla Tuygan, İstanbul, 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*